

Zasada Wzajemnej Zgodności (cross-compliance)

**Minimalne normy, Obszar A
i Obszar B obowiązujący od 2011 r.**

**Informacje dotyczące wymogów wzajemnej zgodności dla rolników
ubiegających się o płatności bezpośrednie
i wsparcie w ramach niektórych działań nieinwestycyjnych
PROW 2007-2013**

Szanowni Państwo,

sanitas animalium pro salute domini – ta stara łacińska maksyma „przez zdrowie zwierząt do zdrowia ludzi” już setki lat nie traci na swej mądrości. Przytaczam ją, gdyż w ramach Wspólnej Polityki Rolnej rozpoczynamy kolejny etap wdrażania zasady wzajemnej zgodności. Od 2011 roku zasada ta obejmie kolejny – drugi już obszar wymogów dotyczących zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i zdrowotności roślin. Zakres ten składa się na podstawową ideę produkcji od „pola do stołu”, która gwarantuje konsumentom, że rolnictwo zaspokaja oczekiwania społeczeństwa w zakresie produkcji bezpiecznej żywności przy zachowaniu zasad ochrony środowiska.

Pragnę podkreślić, iż wymogi, które będą podlegać kontroli od 2011 roku obowiązują już w Polsce od wielu lat. Jestem głęboko przekonany, iż każdy rolnik w swej codziennej działalności dba o zdrowie zwierząt i higienę produkcji żywności.

Niniejsza broszura ma na celu przybliżenie tej nietatwej problematyki poprzez dostarczenie szczegółowych informacji o wymogach w zakresie zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt oraz zdrowotności roślin, a także wskazanie sposobów ich realizacji w gospodarstwie.

Gorąco polecam zapoznanie się z tymi informacjami. Przestrzeganie przepisów objętych zasadą wzajemnej zgodności jest szczególnie istotne, zarówno z punktu widzenia konsumentów, którzy mają pewność, iż nabywana przez nich żywność jest zdrowa i bezpieczna, jak i rolników, którzy dzięki temu otrzymują płatności rekompensujące część kosztów z tym związanych.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Marek Sawicki

UWAGA: Niniejsza broszura ma charakter wyłącznie informacyjny i nie zastępuje prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej. Treść broszury nie może być podstawą do jakichkolwiek roszczeń prawnych.

Informacje zawarte w broszurze są zgodne ze stanem prawnym obowiązującym na dzień złożenia broszury do druku*. Mogą one ulec zmianie w wyniku nowelizacji przepisów prawa. Aktualne wymogi dostępne są na stronach internetowych oraz w siedzibach instytucji wymienionych w dalszej części opracowania.

* Tekst zaakceptowany do druku: 19 listopada 2010 r.

SPIS TREŚCI

1. WZAJEMNA ZGODNOŚĆ – PODSTAWOWE INFORMACJE	4
1.1. Co to jest wzajemna zgodność?	4
1.2. W jaki sposób zasada wzajemnej zgodności jest wdrażana w Polsce?	5
1.3. Kto prowadzi kontrole?.....	6
1.4. Gdzie szukać informacji?	6

NORMY OBOWIĄZUJĄCE OD 2005 ROKU

2. DOBRA KULTURA ROLNA ZGODNA Z OCHRONĄ ŚRODOWISKA	7
2.1. Minimalne normy.....	7

WYMOGI WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI OBOWIĄZUJĄCE OD 1 STYCZNIA 2009 ROKU

3. ŚRODOWISKO NATURALNE	11
3.1. Ochrona dzikiego ptactwa (dyrektywa ptasia).....	11
3.2. Ochrona siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (dyrektywa siedliskowa).....	13
3.3. Ochrona wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne.....	14
3.4. Ochrona środowiska, w szczególności gleby, w przypadku stosowania osadów ściekowych w rolnictwie.....	17
3.5. Ochrona wód przed zanieczyszczeniami spowodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego	20

4. ZDROWIE PUBLICZNE, ZDROWIE ZWIERZĄT, ZDROWOTNOŚĆ ROŚLIN ORAZ IDENTYFIKACJA I REJESTRACJA ZWIERZĄT	25
4.1. Identyfikacja i rejestracja zwierząt.....	25

WYMOGI WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI OBOWIĄZUJĄCE OD 1 STYCZNIA 2011 ROKU

4.2. Zdrowotność roślin	30
4.3. Zdrowie zwierząt	32
4.4. Bezpieczeństwo żywności i pasz	41
4.4.1. Bezpieczeństwo pasz.....	42
4.4.2. Bezpieczeństwo żywności	44

5. SANKCJE	53
-------------------------	----

6. ZASADY OBOWIĄZUJĄCE PODCZAS PRZEPROWADZANIA CZYNNOŚCI KONTROLNYCH	55
---	----

1. WZAJEMNA ZGODNOŚĆ – PODSTAWOWE INFORMACJE

1.1. Co to jest wzajemna zgodność?

Reforma Wspólnej Polityki Rolnej z 2003 roku zasadniczo zmieniła sposób wsparcia rolnictwa w Unii Europejskiej. Wprowadzono tzw. Płatność Jednolitą (SPS), która zastąpiła większość dotychczasowych płatności bezpośrednich, specyficznych dla poszczególnych rodzajów produkcji rolnej. Płatność jednolita oddzielona od struktury i wielkości produkcji daje rolnikowi wolny wybór w produkowaniu tego, czego potrzebuje rynek, jednocześnie zapewniając mu niezbędny poziom dochodów. Otrzymanie tej płatności nie jest już zatem związane z prowadzeniem określonej produkcji, ale zostało uzależnione od spełnienia przez rolników szeregu wymagań dotyczących:

1. Utrzymania gruntów wchodzących w skład gospodarstwa w **Dobrej Kulturze Rolnej zgodnie z ochroną środowiska** określonych w załączniku III do rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009¹ (normy), które obowiązują w Polsce od 2005 r.
2. **Podstawowych wymogów z zakresu zarządzania** określonych w załączniku II do rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009 (wymogi), które wdrażane są stopniowo.

Powyższe wymogi składają się na jeden mechanizm noszący wspólną nazwę **zasady wzajemnej zgodności**. Zasada wzajemnej zgodności oznacza powiązanie wysokości uzyskiwanych płatności bezpośrednich, a także płatności otrzymywanych w ramach działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013) zawartych w osi II, tj. płatności rolnośrodowiskowych, płatności ONW za gospodarowanie na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, a także płatności za zalesianie gruntów rolnych, ze spełnianiem przez beneficjentów określonych wymogów.

---

¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. *ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003* (Dz.U. L 30 z 31.01.2009, s. 16–99).

Podstawowe wymogi z zakresu zarządzania zostały podzielone na trzy obszary:

Obszar A, który obejmuje:

- Identyfikację i rejestrację zwierząt,
- Zagadnienia ochrony środowiska naturalnego.

Obszar B, obejmujący:

- Zdrowie publiczne,
- Zdrowie zwierząt, zgłaszanie niektórych chorób,
- Zdrowotność roślin.

Obszar C, w którym zawiera się:

- Dobrostan zwierząt.

Wymogi wzajemnej zgodności dotyczące zarządzania gospodarstwem nie są nowymi przepisami. Są to przepisy, których stosowanie jest obecnie obowiązkowe dla wszystkich gospodarstw rolnych. Nowym elementem jest powiązanie wysokości przyznawanych płatności bezpośrednich z przestrzeganiem tych przepisów.

1.2. W jaki sposób zasada wzajemnej zgodności jest wdrażana w Polsce?

Zasada wzajemnej zgodności wdrażana jest stopniowo. Od 2005 r. obowiązują normy z zakresu utrzymywania gruntów w Dobrej Kulturze Rolnej zgodnej z ochroną środowiska.

Natomiast podstawowe obszary z zakresu zarządzania wdrażane są stopniowo:

- od 1 stycznia 2009 roku obowiązują wymogi z obszaru A,
- od 1 stycznia 2011 roku obowiązują wymogi z obszaru B,
- w 2013 roku zostaną wdrożone wymogi z obszaru C.

1.3. Kto prowadzi kontrole?

Organem odpowiedzialnym za kontrole wymogów wzajemnej zgodności w zakresie spełniania przez rolnika norm dobrej kultury rolnej oraz wymogów ochrony środowiska naturalnego, zdrowotności roślin i bezpieczeństwa żywności w części dotyczącej produktów pochodzenia roślinnego jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR).

Organem odpowiedzialnym za kontrole wzajemnej zgodności w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt, zdrowia zwierząt, bezpieczeństwa pasz i żywności w części dotyczącej produktów pochodzenia zwierzęcego jest Inspekcja Weterynaryjna.

1.4. Gdzie szukać informacji?

Informacje na temat zasady wzajemnej zgodności będzie można uzyskać na stronach internetowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (www.minrol.gov.pl), Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (www.arimr.gov.pl) oraz Centrum Doradztwa Rolniczego (www.cdr.gov.pl), a także bezpośrednio w biurach powiatowych i oddziałach regionalnych ARiMR oraz ośrodkach doradztwa rolniczego.

Ponadto rolnicy zainteresowani oceną dostosowania gospodarstwa do wymogów wzajemnej zgodności mogą korzystać z usług doradczych finansowanych w ramach PROW 2007–2013. Szczegółowe informacje można uzyskać w wyżej wymienionych instytucjach.

Rolnicy, których gospodarstwa położone są na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych (OSN), dodatkowo powinni zwrócić się po informacje dotyczące programów działań na swoich terenach do najbliższego Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej, urzędu gminy, ośrodka doradztwa rolniczego lub biura powiatowego ARiMR.

Pamiętaj!

Wymogi wzajemnej zgodności stanowią tylko niewielką część przepisów obowiązujących w Polsce w ramach omawianych obszarów.

NORMY OBOWIĄZUJĄCE OD 2005 ROKU

2. DOBRA KULTURA ROLNA ZGODNA Z OCHRONĄ ŚRODOWISKA

2.1. Minimalne normy

Dotyczy wszystkich gospodarstw posiadających grunty rolne

Celem dobrej kultury rolnej jest przeciwdziałanie erozji gleby, ograniczenie degradacji substancji organicznej, zachowanie siedlisk roślin i zwierząt, a także zarządzanie zasobami wodnymi w rolnictwie.

Normy przedstawione poniżej zostały opracowane na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm.

NORMY

EROZJA GLEBY. OCHRONA GLEBY PRZEZ ZASTOSOWANIE ODPOWIEDNIH ŚRODKÓW

Minimalna pokrywa glebowa

- Grunt orny jest uprawiany lub jest ugorowany.
- Na gruntach ornym położonych na obszarach zagrożonych erozją wodną przestrzegany jest obowiązek utrzymywania przez zimę (od 1 grudnia do 15 lutego) pod okrywą roślinną co najmniej 40% gruntów ornym w gospodarstwie.

Minimalne zagospodarowanie terenu odzwierciedlające warunki danego miejsca

- Grunty orne położone na stokach o nachyleniu powyżej 20° nie są użytkowane pod uprawę roślin wymagających utrzymywania redlin wzdłuż stoku lub jako ugór czarny. Można je wykorzystywać pod uprawę roślin wieloletnich, z okrywą roślinną lub ściółką w międzyrzędziach, albo prowadzić uprawę metodą tarasową.

Przeciwdziałanie wkraczaniu niepożądaney roślinności

- Na gruntach ugorowanych przeprowadzono co najmniej raz w roku w terminie do 31 lipca koszenie lub inne zabiegi uprawowe zapobiegające występowaniu i rozprzestrzenianiu chwastów.
- Na łąkach przeprowadzono koszenie okrywy roślinnej i jej usunięcie co najmniej raz w roku w terminie do 31 lipca*.
- Na pastwiskach realizowany jest wypas zwierząt w okresie wegetacyjnym traw lub przeprowadzono koszenie okrywy roślinnej i jej usunięcie co najmniej raz w roku w terminie do 31 lipca*.

* Jeśli gospodarstwo realizuje program rolnośrodowiskowy bądź otrzymuje płatności dla obszarów Natura 2000 lub płatności związane z wdrażaniem ramowej Dyrektywy Wodnej oraz płatności z tytułu realizacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt to powinny być stosowane właściwe dla nich terminy i zabiegi koszenia i usuwania okrywy roślinnej.

- Wieloletnie plantacje trwałe (sady, jagodniki, szkółki itp.) uznaje się za utrzymywane zgodnie z normami, jeżeli są utrzymywane w stanie niezachwaszczonym.
- Plantacje zagajników o krótkiej rotacji są utrzymywane w stanie niezachwaszczonym. Ponadto należy zachować wymagane odstępy od granicy sąsiedniej działki, które wynoszą:
  - 1,5 m – w przypadku gdy na sąsiedniej działce została założona plantacja zagajnika o krótkiej rotacji lub gdy sąsiednia działka jest użytkowana jako grunt leśny;
  - 3 m – w przypadku gdy sąsiednia działka użytkowana jest w inny sposób. Pasy brzeżne utrzymywane w związku z koniecznością zachowania wymaganego odstępu zalicza się do powierzchni uprawnionych do przyznania płatności.

SUBSTANCJA ORGANICZNA GLEBY. UTRZYMYWANIE POZIOMÓW SUBSTANCJI ORGANICZNEJ GLEBY POPRZEC ZASTOSOWANIE ODPOWIEDNICH ŚRODKÓW

Zmianowanie upraw

- Ten sam gatunek zbóż (pszenica, żyto, jęczmień, owies) jest uprawiany na danej działce rolnej nie dłużej niż 3 lata. Możliwe jest jednak uprawianie tego samego gatunku zbóż w czwartym i piątym roku, pod warunkiem, że rolnik wykona zabieg: przyorania słomy lub międzyplonów lub obornika w ilości co najmniej 10 ton/hektar oraz poinformuje o tym fakcie kierownika biura powiatowego ARiMR. Zawiadomienie o wykonaniu powyższego zabiegu agrotechnicznego należy, na formularzu udostępnionym przez ARiMR, złożyć w terminie do 9 czerwca roku poprzedzającego rok, w którym zamierza wykonać taki zabieg wiosną lub w roku, w którym zamierza wykonać taki zabieg jesienią. W przypadku uprawy gleby w systemach bezorkowych możliwe jest wykonanie innych zabiegów agrotechnicznych, tj. częściowe wymieszanie słomy z glebą, wymieszanie międzyplonów z glebą lub uprawa międzyplonów.

Gospodarowanie rzyskiem (ścierniskiem)

- Zabrania się wypalania gruntów rolnych.

STRUKTURA GLEBY. UTRZYMANIE STRUKTURY GLEBY POPRZEC ZASTOSOWANIE ODPOWIEDNICH ŚRODKÓW

Stosowanie odpowiednich maszyn

- Zabrania się wykonywania zabiegów uprawowych ciężkim sprzętem rolniczym w okresie wysycenia profilu glebowego wodą.

ZAPEWNIENIE MINIMALNEGO POZIOMU UTRZYMANIA ORAZ PRZECIWDZIAŁANIE NISZCZENIU SIEDLISK NATURALNYCH

Zachowanie wskazanych elementów krajobrazu

- Nie wolno niszczyć drzew będących pomnikami przyrody oraz rowów do 2 metrów szerokości.
- Rolnik jest zobowiązany do zachowania w obrębie działki rolnej oczek wodnych o łącznej powierzchni do 100 m².

Tworzenie lub utrzymanie siedlisk

- Zabrania się niszczenia:
  - siedlisk roślin i zwierząt objętych ochroną gatunkową na podstawie przepisów ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody²,
  - siedlisk przyrodniczych w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie przyrody – położonych na obszarach objętych formami ochrony przyrody, tj. parkach narodowych, rezerwach przyrody, parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, obszarach Natura 2000, stanowiskach dokumentacyjnych, użytkach ekologicznych, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych i pomnikach przyrody.

Gospodarka zasobami wodnymi

- Przy nawadnianiu gruntów rolnych wodą podziemną za pomocą deszczowni lub przy poborze wody powierzchniowej lub podziemnej w celu nawadniania w ilości większej niż 5 m³ na dobę, rolnik posiada pozwolenie wodnoprawne.

Ochrona trwałych użytków zielonych (TUZ)

- Gdy w danym roku stosunek wielkości powierzchni trwałych użytków zielonych do wielkości powierzchni całkowitego obszaru rolnego zmaleje więcej niż o 5% to zmiana sposobu użytkowania trwałych użytków zielonych w danym roku wymaga zgody kierownika biura powiatowego Agencji.
O taką zgodę należy wystąpić na 30 dni przed zmianą.
- Gdy w danym roku stosunek trwałych użytków zielonych spadnie poniżej 8% kierownik biura powiatowego odmawia udzielenia zgody na przekształcenie.

---

² Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.).

WYMOGI WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI OBOWIĄZUJĄCE OD 1 STYCZNIA 2009 ROKU

3. ŚRODOWISKO NATURALNE

Ochrona środowiska, w ramach wymogów wzajemnej zgodności, obejmuje ochronę ptaków i siedlisk przyrodniczych dzikiej fauny i flory, ochronę wód gruntowych przed substancjami niebezpiecznymi, postępowanie z osadami ściekowymi w gospodarstwie, a także ochronę wód przed azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych.

3.1. Ochrona dzikiego ptactwa (dyrektywa ptasia³)

Celem dyrektywy dotyczącej ochrony dzikiego ptactwa i ich siedlisk jest ochrona wszystkich gatunków ptaków i jego siedlisk, a szczególnie tych o znaczeniu priorytetowym oraz zachowanie ich w stanie jak najbardziej sprzyjającym naturalnym miejscom występowania. Ochronie mają podlegać lęgowiska, pierzowiska, zimowiska i miejsca postoju.

WYMOGI

Dotyczy rolników, których gospodarstwo rolne lub jego część położona jest na obszarze Natura 2000

- Przestrzega się wymogów wynikających z planu ochrony lub planu zadań ochronnych w zakresie dotyczącym gatunków ptaków objętych ochroną*.

Dotyczy wszystkich rolników

- Przestrzega się zakazu umyślnego chwytania oraz zabijania ptaków objętych ochroną**.

Zakaz nie obejmuje tych rolników, którzy posiadają pozwolenie na odstępstwo od tego zakazu.

³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz. Urz. L 20 z 26.1.2010 r.).

- Przestrzega się zakazu umyślnego niszczenia gniazd i jaj lub umyślnego płoszenia ptaków objętych ochroną***.
Zakaz nie obejmuje tych rolników, którzy posiadają pozwolenie na odstępowstwo od tego zakazu.
- Przestrzega się zakazu umyślnego niszczenia siedlisk i ostoi ptaków podlegających ochronie.
- W strefach ochrony ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania ptaków zabrania się:
  - wycinania drzew lub krzewów,
  - dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków,
  - wznoszenia obiektów, instalacji i urządzeń.*Zakaz ten nie dotyczy osób posiadających zezwolenie dyrektora Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska na dokonanie tych czynności.*

* gatunki ptaków objętych ochroną zostały wymienione w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 229, poz. 2313, z późn. zm.)

** gatunki ptaków objętych ochroną na podstawie przepisów § 2 i 3 rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt i wymienionych w załącznikach nr 1, 2 i 5 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. Nr 220, poz. 2237)

*** gatunki ptaków objętych ochroną na podstawie przepisów § 2 i 3 rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt i wymienionych w załącznikach nr 1, 2 i 5 ww. rozporządzenia

3.2. Ochrona siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (dyrektywa siedliskowa⁴)

Celem dyrektywy dotyczącej ochrony siedlisk przyrodniczych jest zapewnienie różnorodności przyrodniczej poprzez zachowanie siedlisk naturalnych oraz gatunków dzikiej fauny i flory w stanie sprzyjającym ochronie.

Ponadto w ramach obowiązującego prawa istnieje obowiązek dokonywania oceny oddziaływania na środowisko podejmowanych działań. Wymogi te również wchodzą w zakres zasady wzajemnej zgodności.

WYMOGI

Dotyczy rolników, których gospodarstwo rolne lub jego część położona jest na obszarze Natura 2000

- Przestrzega się wymogów wynikających z planu ochrony lub planu zadań ochronnych w zakresie dotyczącym typów siedlisk przyrodniczych, gatunków zwierząt i roślin objętych ochroną*.
- Zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000.

Powyższy zakaz nie dotyczy rolnika, który realizuje działanie po uzyskaniu stosownego zezwolenia.

Przedsięwzięcia, które mogą znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000 mogą być realizowane, jeżeli została wydana odpowiednia decyzja administracyjna.

Dotyczy wszystkich rolników

- Przestrzega się zakazu umyślnego zrywania, niszczenia i uszkodzenia oraz zbioru roślin objętych ochroną**.

* gatunki objęte ochroną zostały wymienione w załącznikach nr 1–3 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (Dz. U. 2010 Nr 77, poz. 510)

** gatunki objęte ochroną na podstawie przepisów § 2 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną i wymienionych w załączniku nr 1 do tego rozporządzenia w zakresie, w jakim gatunki roślin wymienione w tym załączniku pokrywają się z gatunkami wymienionymi w załączniku nr 4 lit. b do dyrektywy Rady 92/43/EWG

⁴ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, s. 7, z późn. zm.).

3.3. Ochrona wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne

W gospodarstwach rolnych, spośród substancji stanowiących zagrożenie dla czystości wód gruntowych, najczęściej występują środki ochrony roślin oraz produkty naftowe, takie jak: oleje napędowe i opałowe, benzyna, oleje przekładniowe, hydrauliczne, smary, płyny hamulcowe. W działalności rolniczej wykorzystuje się także wiele urządzeń (np. akumulatory, świetlówki), zawierających substancje niebezpieczne, które w momencie przedostania się do wód gruntowych stanowią zagrożenie dla zdrowia ludzi i środowiska.

Substancje niebezpieczne dla wód to:

- związki fluoroorganiczne i substancje, które mogą tworzyć takie związki w środowisku wodnym; związki fosforoorganiczne; związki cynoorganiczne; substancje, które posiadają właściwości rakotwórcze, mutagenne lub teratogenne w środowisku wodnym lub poprzez środowisko wodne; rtęć i jej związki, kadm i jego związki; oleje mineralne i węglowodory; związki fosforoorganiczne, cyjanki, związki cynoorganiczne, oleje mineralne, węglowodory – **stanowiące tzw. wykaz I⁵**;
- pierwiastki niemetaliczne oraz metale i ich związki: cynk, miedź, nikiel, chrom, ołów, selen, arsen, antymon, molibden, tytan, cyna, bar, beryl, bor, uran, wanad, kobalt, tal, tellur, srebro, biocydy i ich pochodne niewystępujące w wykazie I; substancje mające szkodliwy wpływ na smak lub zapach wody gruntowej i związki odpowiedzialne za powstawanie tych substancji w takiej wodzie i czynienie jej niezdatną do spożycia przez ludzi; toksyczne lub trwałe związki organiczne krzemu oraz substancje, które mogą powodować tworzenie się takich związków w wodzie, z wyjątkiem tych, które są biologicznie nieszkodliwe lub które w wodzie szybko przekształcają się w substancje nieszkodliwe; związki nieorganiczne fosforu oraz fosfor w stanie wolnym; fluorki; amoniak i azotki – **stanowiące wykaz II⁶**.

⁵ Wykaz I został określony w załączniku nr 11 rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub ziemi oraz w sprawie substancji szczególnie niebezpiecznych dla wód (Dz. U. z 2006 r. Nr 137, poz. 984 z późn. zm.).

⁶ Wykaz II został określony w załączniku nr 11 do rozporządzenia w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub ziemi oraz w sprawie substancji szczególnie niebezpiecznych dla wód.

Z punktu widzenia gospodarstwa rolnego najważniejsze jest właściwe przechowywanie i stosowanie materiałów, środków, urządzeń zawierających substancje niebezpieczne. Zarówno podczas pracy, jak i magazynowania należy zwracać uwagę czy nie ma przecieków substancji niebezpiecznych do gleby i wód gruntowych.

Substancjami niebezpiecznymi dla gleby i wody są zarówno ścieki, jak i odpady.

Według ustawy Prawo wodne⁷ do **ścieków** zaliczamy m.in.:

- wody zużyte, w szczególności na cele bytowe lub gospodarcze,
- ciekłe odchody zwierzęce, z wyjątkiem gnojówki i gnojowicy przeznaczonych do wykorzystania rolniczego zgodnie z ustawą o nawozach i nawożeniu⁸,
- wody opadowe lub roztopowe, ujęte w otwarte lub zamknięte systemy kanalizacyjne, pochodzące z powierzchni zanieczyszczonych o trwałej nawierzchni, w szczególności z miast, terenów usługowych i składowych oraz dróg i parkingów,
- wody odciekowe ze składowisk odpadów i miejsc ich magazynowania,
- wody wykorzystane, odprowadzane z obiektów chowu lub hodowli ryb łososiowatych,
- wody wykorzystane, odprowadzane z obiektów chowu lub hodowli ryb innych niż łososiowate albo innych organizmów wodnych.

Odpady kwalifikowane są w tzw. **kategoriach Q**. W przypadku zasady wzajemnej zgodności pod uwagę brane są następujące kategorie:

- **Q4 – substancje lub przedmioty rozlane, rozsypane, zgubione lub które uległy innemu zdarzeniu losowemu** (np. zanieczyszczone wskutek wypadku lub powstałe wskutek prowadzenia akcji ratowniczej),
- **Q5 – substancje lub przedmioty zanieczyszczone lub zabrudzone w wyniku planowych działań** (np. materiały z opakowań – odpady opakowaniowe, pojemniki, pozostałości z czyszczenia itp.),
- **Q7 – substancje niespełniające już swojej funkcji** (np. zanieczyszczone kwasy, zanieczyszczone rozpuszczalniki, oleje przetworzone itp.),

⁷ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019, z późn. zm.).

⁸ Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz. U. z 2007 r. Nr 147, poz. 1033).

- **Q9 – pozostałości z procesów usuwania zanieczyszczeń** (np. osady ściekowe, szlamy z płuczek, pyły z filtrów, zużyte filtry itp.),
- **Q14 – substancje lub przedmioty niemające dalszego zastosowania** (np. odpady z rolnictwa, gospodarstw domowych, odpady biurowe itp.).

Magazynowanie i składowanie powyższych substancji powinno odbywać się w taki sposób, aby zabezpieczać przed ich np. potencjalnym przedostaniem się/wyciekami do gleb i wód.

WYMOGI

Dotyczy wszystkich rolników

- Zabrania się wprowadzania bezpośrednio i pośrednio do **wód podziemnych** substancji niebezpiecznych, np.: rtęci, trwałych olejów mineralnych, ropy naftowej itd.*
- Zabrania się wprowadzania do **gleby** substancji niebezpiecznych szczególnie: nietrwałych olejów mineralnych i węglowodorów ropopochodnych, amoniaku, azotynów, cyjanków**.

Powyższy zakaz nie dotyczy rolnika posiadającego pozwolenie wydane na podstawie art. 140 ustawy Prawo wodne i przestrzegającego warunków w nim zawartych.

* **Wykaz I:** związki fluoroorganiczne i substancje, które mogą tworzyć takie związki w środowisku wodnym; związki fosforoorganiczne; związki cynoorganiczne; substancje, które posiadają właściwości rakotwórcze, mutagenne lub teratogenne w środowisku wodnym lub poprzez środowisko wodne; rtęć i jej związki, kadm i jego związki; oleje mineralne i węglowodory; cyjanki

** **Wykaz II:** Pierwiastki niemetaliczne oraz metale i ich związki: cynk, miedź, nikiel, chrom, ołów, selen, arsen, antymon, molibden, tytan, cyna, bar, beryl, bor, uran, wanad, kobalt, tal, tellur, srebro, biocydy i ich pochodne niewystępujące w wykazie I; substancje mające szkodliwy wpływ na smak lub zapach wody gruntowej i związki odpowiedzialne za pozostawienie tych substancji w takiej wodzie i czynienie jej niezdatną do spożycia przez ludzi; toksyczne lub trwałe związki organiczne krzemu oraz substancje, które mogą powodować tworzenie się takich związków w wodzie, z wyjątkiem tych, które są biologicznie nieszkodliwe lub które w wodzie szybko przekształcają się w substancje nieszkodliwe; związki nieorganiczne fosforu oraz fosfor w stanie wolnym; fluorki; amoniak i azotki

3.4. Ochrona środowiska, w szczególności gleby, w przypadku stosowania osadów ściekowych w rolnictwie

Komunalne osady ściekowe to pochodzący z oczyszczalni ścieków osad z komór fermentacyjnych oraz innych instalacji służących do oczyszczania ścieków komunalnych lub innych ścieków o składzie zbliżonym do składu ścieków komunalnych.

Osady mogą być przekazane rolnikowi wyłącznie przez wytwórcę tych osadów. Ponadto wytwórca osadu odpowiedzialny jest za poddanie przekazywanych komunalnych osadów ściekowych badaniom oraz za przeprowadzenie badań gleby przed zastosowaniem na niej osadu i przekazanie informacji o dawkach tego osadu rolnikowi. Analiza gleby obejmuje następujące oznaczenia: pH, zawartość metali ciężkich i fosforu przyswajalnego w mg $P_2O_5/100g$ gleby. Rolnik ma prawo żądać wyżej wymienionych dokumentów od wytwórcy osadów. W przypadku ich braku powinien odmówić przyjęcia osadów. Zgodnie z obowiązującym prawem istnieje obowiązek przechowywania tych dokumentów przez 5 lat.

Dla spełnienia wymogów wzajemnej zgodności dotyczącej ochrony środowiska w gospodarstwach stosujących komunalne osady ściekowe dokumentami podlegającymi sprawdzeniu jest analiza gleby i dokument potwierdzający ilość dawek(ki) osadów ściekowych zastosowanych w gospodarstwie wydany przez wytwórcę osadów.

WYMOGI

Dotyczy rolników stosujących osady ściekowe

- Obowiązek przestrzegania zalecanych dawek komunalnych osadów ściekowych określonych w dokumencie przekazanym przez wytwórcę komunalnych osadów ściekowych.
- Zakaz stosowania osadów nieustabilizowanych oraz nieprzygotowanych odpowiednio do celu w jakim mają być stosowane (muszą być poddane odpowiedniej obróbce).
- Przed zastosowaniem komunalnych osadów ściekowych należy przeprowadzić analizę gleby na zawartość **fosforu** przyswajalnego, zawartość **metali ciężkich** oraz **pH** gleby.
- Komunalne osady ściekowe mogą być stosowane, jeżeli zawartość metali ciężkich w wierzchniej warstwie gruntu (0–25 cm), na którym komunalne osady ściekowe mają być stosowane, nie przekracza dozwolonych ilości*.
- Zakaz stosowania osadów ściekowych na gruntach o pH niższym niż 5,6.
- Zakaz stosowania komunalnych osadów ściekowych:
  - na terenach zalewowych, czasowo podtopionych i bagiennych, na terenach czasowo zamrzniętych i pokrytych śniegiem, na gruntach o dużej przepuszczalności, stanowiących w szczególności piaski luźne i słabogliniaste oraz piaski gliniaste lekkie, jeżeli poziom wód gruntowych znajduje się na głębokości mniejszej niż 1,5 m poniżej powierzchni gruntu,
  - na obszarach ochronnych zbiorników wód śródlądowych, o ile lokalny akt prawny wydany przez Dyrektora RZGW, nie stanowi inaczej,
  - w pasie gruntu o szerokości 50 m bezpośrednio przylegającego do brzegów jezior i cieków,
  - na terenach położonych w odległości mniejszej niż 100 m od ujęcia wody, domu mieszkalnego lub zakładu produkcji żywności,
  - na terenach ochrony pośredniej stref ochronnych ujęć wody, o ile lokalny akt prawny wydany przez Dyrektora RZGW nie stanowi inaczej.

- Nie wolno stosować komunalnych osadów ściekowych na grun-
tach, na których rosną rośliny sadownicze i warzywa (z wyjątkiem
drzew owocowych).
- Nie wolno stosować komunalnych osadów ściekowych na grun-
tach przeznaczonych do uprawy roślin jagodowych i warzyw, któ-
re pozostają w bezpośrednim kontakcie z glebą i są spożywane
w stanie surowym, przez okres 10 miesięcy poprzedzających zbiór
tych roślin i podczas samego zbioru.
- Nie wolno stosować komunalnych osadów ściekowych na łąkach
i pastwiskach.
- Nie wolno stosować komunalnych osadów ściekowych na grun-
tach rolnych o spadku przekraczającym 10%.
- Osad z zakładowych oczyszczalni ścieków, szlamy z zakładowych
oczyszczalni ścieków (wymienione w pkt. II poz. 13–21 załącznika
do Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie procesu odzy-
sku R10 – Dz.U. z 2007 r., Nr 228, poz. 1685) mogą być stosowane
w celu nawożenia lub ulepszania gleby poprzez ich rozprowadza-
nie na powierzchni ziemi tylko po spełnieniu wszystkich wymagań
określonych w tym rozporządzeniu.
- Obowiązek 5-letniego przechowywania dokumentów dotyczących
analizy osadów ściekowych i gleb.

* Wartości dopuszczalne ilości metali ciężkich określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 lipca 2010 r. w sprawie komunalnych osadów ściekowych (Dz. U. z 2010 Nr 137, poz. 924

3.5. Ochrona wód przed zanieczyszczeniami spowodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego

Celem dyrektywy 91/676/EWG *dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego*⁹ jest ochrona wód przed zbytnim zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych. Zgodnie z powyższą dyrektywą, każde państwo członkowskie UE wyznacza na terytorium swojego kraju obszary zanieczyszczone związkami azotu pochodzenia rolniczego oraz obszary potencjalnie narażone na wystąpienie takiego zanieczyszczenia.

Przepisy powyższej dyrektywy wdrożono w Polsce ustawą Prawo wodne¹⁰ oraz rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. *w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mające na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych*¹¹. Na terenie kraju wyznaczono i ustanowiono 19 obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia powodowane przez azotany pochodzenia rolniczego (OSN).

Wykaz obszarów, na których należy ograniczyć odpływ azotu ze źródeł rolniczych znajduje się na stronach internetowych Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej (www.kzgw.gov.pl) lub na stronach Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej. Informacje te można również uzyskać bezpośrednio w biurach powiatowych ARiMR i ośrodkach doradztwa rolniczego. Ponadto, informacje na temat tego czy dane działki rolne wchodzące w skład gospodarstwa rolnego znajdują się na terenie OSN zamieszczane są w **Informacji dotyczącej działek deklarowanych do płatności** dołączanej do wniosku o płatności bezpośrednie, który jest wysyłany do każdego rolnika przez ARiMR.

Dla każdego z obszarów OSN właściwe terytorialnie Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej opracowały programy działań mające na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych.

Na obszarach OSN rolnik powinien przechowywać nawozy naturalne w postaci stałej (obornik) w pomieszczeniach inwentarskich o nieprze-

---

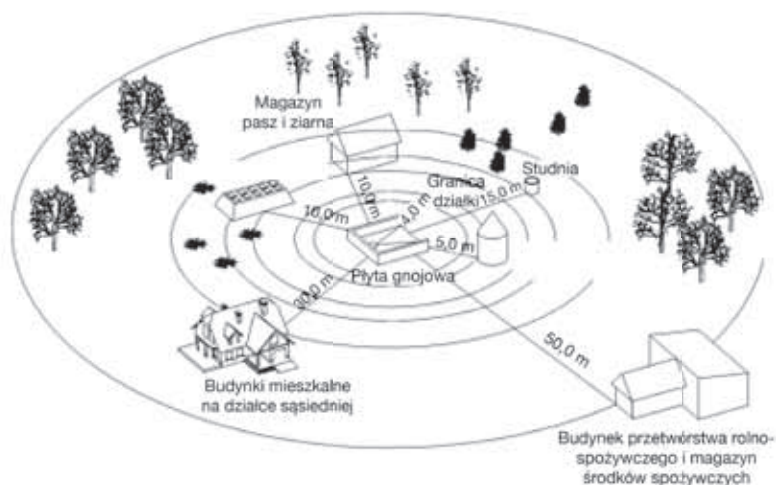
⁹ Dyrektywa 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. *dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego* (Dz. Urz. WE L 375 z 31.12.1991).

¹⁰ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. *Prawo wodne* (Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. *w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych* (Dz. U. z 2003 r. Nr 4, poz. 44).

puszczalnym podłożu lub na nieprzepuszczalnych płytach, zabezpieczonych przed przenikaniem wycieku do gruntu oraz posiadających instalację odprowadzającą wyciek do szczelnych zbiorników. W przypadku utrzymywania zwierząt na głębokiej ściółce, rolnik nie musi budować płyt, chyba że szczegółowe programy działań ustanowione dla poszczególnych obszarów stanowią inaczej. Natomiast nawozy naturalne w postaci płynnej (gnojówka i gnojowica) rolnik powinien przechowywać w szczelnych zbiornikach, jeżeli programy działań nie określają dodatkowych wymagań dla tych zbiorników. Do zbiornika na nawozy naturalne w postaci płynnej nie wolno odprowadzać substancji pochodzących z domowych instalacji sanitarnych.

Na rysunku poniżej przedstawiono minimalne odległości, jakie należy zachować pomiędzy płytą gnojową a innymi obiektami.

Kiszonki produkowane w gospodarstwie powinny być przechowywane w specjalnych zbiornikach, silosach, na płytach bądź w belach lub rękawkach foliowych, usytuowanych w odpowiedniej odległości od zabudowań i granic zagrody wiejskiej oraz otwartych składowisk nawozów naturalnych¹². Soki kiszonkowe powstające przy zakiszaniu świeżej zielonej masy

¹² Zgodnie z wymogami zawartymi w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* oraz w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie.

roślin (mniej lub bardziej podsuszanej) na paszę dla zwierząt powinny być odprowadzane do studzienek zbiorczych, stanowiących integralną część składową silosów lub zabezpieczone w inny sposób przed wyciekami do gruntu. Zalecanym sposobem konserwacji pasz jest sporządzanie sianokiszonek, z których praktycznie nie ma wycieków soków.

Roczny plan nawożenia w gospodarstwie, który rolnik obowiązany jest posiadać, powinien uwzględniać:

- zapotrzebowanie roślin na składniki pokarmowe,
- odczyn i zasobność gleby w składniki mineralne,
- źródła składników nawozowych w gospodarstwie, w tym nawozy naturalne i organiczne.

Przy opracowywaniu planu nawożenia pomocne jest prowadzenie kart dokumentacyjnych pól w gospodarstwie, na których rejestrowane są m.in. terminy nawożenia, dawki zastosowanych nawozów, wysokość plonów roślin uprawnych.

WYMOGI

Szczegółowe wymagania zawarte w poszczególnych **programach działań** mogą się różnić między sobą. Dlatego oprócz wymogów opisanych poniżej, konieczne jest zapoznanie się z aktualnym **programem działań** obowiązującym na danym obszarze OSN, na którym położone jest gospodarstwo i stosować się do podanych tam szczegółowych zaleceń.

Poniżej przedstawiono podstawowe wymagania, które obowiązują rolnika na OSN w ramach wzajemnej zgodności:

- **Wymagania w zakresie składowania nawozów i kiszonek**
- **Wymagania w zakresie prowadzenia dokumentacji**
- **Zasady stosowania nawozów naturalnych**

Przechowywanie nawozów naturalnych i kiszonek:

- Obornik jest przechowywany w pomieszczeniach inwentarskich o nieprzepuszczalnym podłożu lub na nieprzepuszczalnej płycie zaopatrzonej w instalacje odprowadzające wycieki do zbiorników na gnojówkę i wodę gnojową.
- Pojemność płyty obornikowej zapewnia możliwość gromadzenia i przechowywania obornika w okresach, kiedy nie jest on wykorzystywany rolniczo (co najmniej 6 miesięcy).
- Gnojowica i gnojówka są przechowywane w szczelnych zbiornikach.
- Pojemność zbiorników na gnojowicę i na gnojówkę wystarcza na ich przechowywanie przez okres, kiedy nie są one wykorzystywane rolniczo (co najmniej 6 miesięcy).
- Kiszonki są zabezpieczone przed wyciekiem soków do gruntu.
- Dawka nawozu naturalnego, zastosowana w ciągu roku, nie zawiera więcej niż 170 kg azotu (N) w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych.

Stąd obsada zwierząt w gospodarstwie powinna być dostosowana do możliwości wykorzystania nawozów naturalnych lub nadmiar tych nawozów powinien być zbywany. Sposób obliczania rocznej zawartości azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym przedstawia **Załącznik 1**.

W celu wyliczenia wielkości płyty obornikowej oraz pojemności zbiorników na gnojówkę i gnojowicę, potrzebnych w gospodarstwie, należy przeliczyć zwierzęta utrzymywane w gospodarstwie na DJP (Duże Jednostki Przeliczeniowe). Współczynniki przeliczeniowe sztuk zwierząt gospodarskich na DJP zamieszczono w **Załączniku 2**. Następnie otrzymaną liczbę DJP należy pomnożyć przez wskaźniki powierzchni płyty czy pojemności zbiornika podane w **Załączniku 3**.

Wymagana dokumentacja (może się różnić w zależności od konkretnego, lokalnego programu działań):

- Rolnik posiada **roczny plan nawożenia** dla upraw (**Załącznik 4**).
- Rolnik posiada **umowę zbytu nawozów naturalnych** produkowanych w gospodarstwie rolnym, jeżeli wynika to ze zbyt dużej produkcji nawozów naturalnych (powyżej 170 kg N/ha) w stosunku do powierzchni gruntów rolnych będących w posiadaniu rolnika (**Załącznik 5**).
- Rolnik posiada **umowy dzierżawy lub użytkowania**, innych niż posiadane, **gruntów rolnych**, jeżeli wynika to ze zbyt dużej (powyżej 170 kg N/ha) produkcji nawozów naturalnych w stosunku do powierzchni gruntów rolnych będących w posiadaniu rolnika.

Zasady stosowania nawozów:

- Nawozy naturalne oraz organiczne w postaci stałej i płynnej stosowane są w okresach dozwolonych (od początku marca do końca listopada).
- Nawozy naturalne w postaci stałej stosowane są pogłównie tylko na użytkach zielonych i wieloletnich uprawach polowych.
- Nawozy naturalne oraz organiczne stosowane na gruntach ornych powinny być przykryte lub wymieszane z glebą nie później niż następnego dnia po ich zastosowaniu, z wyjątkiem nawozów stosowanych na użytkach zielonych.
- Nawozy naturalne stosowane są w odległości co najmniej 20 m od strefy wód (tj. strefy ochronnej źródeł, ujęć wody, brzegu zbiorników oraz cieków wodnych, kąpielisk itp.).
- Przestrzegany jest zakaz stosowania nawozów:
  - na glebach zalanych wodą lub przykrytych śniegiem lub zamrożonych,
  - bez względu na przebieg pogody i stan gleby w okresie od początku grudnia do końca lutego, z wyjątkiem upraw pod osłonami,
  - naturalnych w postaci płynnej w całym okresie wegetacji roślin przeznaczonych do bezpośredniego spożycia przez ludzi (np. warzywa, owoce jagodowe),
  - naturalnych w postaci płynnej oraz mineralnych azotowych na glebach bez okrywy roślinnej, położonych na polach o nachyleniu większym niż 10%,
  - naturalnych w postaci stałej podczas wegetacji roślin z wyjątkiem trwałych użytków zielonych i wieloletnich upraw polowych.

4. ZDROWIE PUBLICZNE, ZDROWIE ZWIERZĄT, ZDROWOTNOŚĆ ROŚLIN ORAZ IDENTYFIKACJA I REJESTRACJA ZWIERZĄT

Zapewnienie bezpieczeństwa zdrowia publicznego należy rozpatrywać w ramach całego łańcucha żywnościowego, począwszy od produkcji podstawowej w gospodarstwie.

Rolnicy muszą na wszystkich etapach produkcji, przetwarzania i dystrybucji żywności i pasz, dołożyć starań, aby wytwarzane przez nich pasze i żywność spełniały obowiązujące wymogi prawa żywnościowego. Stosowanie dobrej praktyki rolniczej z zachowaniem ogólnych zasad higieny (ochrona przed zanieczyszczeniem) prowadzi do zapewnienia bezpieczeństwa żywności.

4.1. Identyfikacja i rejestracja zwierząt

Głównym celem systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt (IRZ) jest umożliwienie śledzenia przemieszczeń zwierząt gospodarskich. Ma to szczególne znaczenie w przypadku wystąpienia choroby zakaźnej. Umożliwia szybką identyfikację miejsc, w których przebywały i przebywają zakażone zwierzęta, co ogranicza ryzyko dla zdrowia publicznego.

W celu dokonania rejestracji zwierząt w systemie IRZ należy:

- uzyskać numer identyfikacyjny producenta rolnego,
- zwrócić się o nadanie numeru siedziby stada do biura powiatowego ARiMR.

Zgłoszenia zwierząt do rejestru oraz zdarzeń ich dotyczących, posiadacz zwierząt dokonuje poprzez wypełnienie druków dostępnych w biurach powiatowych ARiMR bądź składa je w formie elektronicznej na stronie internetowej ARiMR. Zgłoszenia te dotyczą w szczególności:

- rejestracji zwierzęcia (urodzenie, przywóz z państw spoza UE, przywóz z państw UE),
- przemieszczania zwierzęcia z i do gospodarstwa,
- padnięcia,
- uboju.

WYMOGI

Dotyczy rolników utrzymujących bydło

- Rolnik posiada numer siedziby stada bydła.
- Rolnik prowadzi aktualną księgę rejestracji bydła dokonując wpisów do tej księgi w terminie 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące obowiązek wpisu (tj. w przypadku: dokonywania przywozów z i do gospodarstwa, wystąpienia narodzin bądź śmierci zwierząt w gospodarstwie).
- Posiadacze bydła zgłaszają fakt urodzenia, śmierci oraz przewozu bydła z siedziby stada wraz z datami tych zdarzeń kierownikowi biura powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w terminie do 7 dni od dnia nastąpienia tego zdarzenia.
- W siedzibie stada wszystkie sztuki bydła posiadają paszporty zgodne ze wzorem określonym w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie wzoru paszportu (Dz. U. z 2007 r., Nr 112, poz. 772). W paszporcie zamieszcza się wymagane dane natychmiast po przywiezieniu zwierzęcia do hodowli i bezpośrednio przed jego wywiezieniem.
- Rolnik obowiązany jest przedstawiać, na żądanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz organom Inspekcji Weterynaryjnej, informacje dotyczące pochodzenia, identyfikacji lub przeznaczenia bydła.
- Rolnik prowadzi księgę rejestracji bydła w formie papierowej lub w formie elektronicznej i przechowuje dane zawarte w księdze rejestracji bydła przez okres 3 lat od dnia utraty posiadania zwierzęcia.
- Księga rejestracji bydła w formie papierowej powinna być prowadzona zgodnie ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz.
- Księga rejestracji bydła jest udostępniana przez rolnika na żądanie osoby upoważnionej do wykonywania czynności kontrolnych.

- W siedzibie stada wszystkie sztuki bydła są znakowane poprzez umieszczenie na obu uszach kolczyków w terminie 7 dni od dnia urodzenia lub dnia kontroli granicznej w przypadku bydła przywożonego z państwa trzeciego (z wyłączeniem gdy miejscem przeznaczenia jest rzeźnia, a uboju dokonano się w terminie 20 dni od czasu przejścia takiej kontroli), jednak nie później niż do dnia opuszczenia siedziby stada, w którym się urodziły. Zwierzę pochodzące z innego państwa członkowskiego zachowuje swoje oryginalne kolczyki.

WYMOGI

Dotyczy rolników utrzymujących owce lub kozy

- Rolnik posiada numer siedziby stada owiec lub kóz.
- Rolnik prowadzi aktualną księgę rejestracji stada owiec lub księgę rejestracji kóz dokonując wpisów do tej księgi w terminie 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące obowiązek wpisu (tj. w przypadku: dokonywania przywozów z i do gospodarstwa, wystąpienia narodzin bądź śmierci zwierząt w gospodarstwie).
- Rolnik prowadzi księgę rejestracji owiec lub księgę rejestracji kóz w formie papierowej lub w formie elektronicznej i przechowuje dane zawarte w księdze rejestracji owiec lub księdze rejestracji kóz, przez okres 3 lat od dnia utraty posiadania zwierzęcia.
- Księga rejestracji owiec lub księga rejestracji kóz w formie papierowej powinna być prowadzona zgodnie ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz.
- Księga rejestracji owiec lub księga rejestracji kóz jest udostępniana przez rolnika na żądanie osoby upoważnionej do wykonywania czynności kontrolnych.
- Rolnik dostarcza, na żądanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa lub organów Inspekcji Weterynaryjnej, wszystkie informacje na temat pochodzenia, identyfikacji i ewentualnego miejsca przeznaczenia owiec lub kóz, które hodowca posiadał, przechowywał, transportował, sprzedawał lub poddawał ubojowi w okresie trzech ostatnich lat.

- W siedzibie stada wszystkie sztuki owiec lub kóz są właściwie znakowane za pomocą kolczyków, w terminie 6 miesięcy od dnia urodzenia lub 14 dni od dnia przeprowadzenia kontroli granicznej w przypadku owiec lub kóz przywożonych z państwa trzeciego (z wyłączeniem przypadku, gdy miejscem przeznaczenia jest rzeźnia, a ubój został dokonany w terminie 5 dni roboczych od dnia kontroli granicznej), nie później niż do dnia opuszczenia siedziby stada, w którym się urodziły. Zwierzę pochodzące z innego państwa członkowskiego zachowuje swoje oryginalne oznakowanie.
- W przypadku przewozu owiec i kóz w obrębie terytorium państwa zwierzętom tym towarzyszą dokumenty przewozowe, które powinny być zgodne ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie wzoru dokumentu przewozowego dla owiec i kóz oraz powinny być przechowywane przez okres nie krótszy niż 3 lata od dnia przewozu zwierząt do miejsca przeznaczenia.
- Kopie dokumentów przewozowych dla owiec i kóz są dostarczane przez rolnika na żądanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa lub organów Inspekcji Weterynaryjnej.
- Spisu owiec lub kóz dokonuje się w stadzie co najmniej raz na 12 miesięcy, nie później jednak niż w dniu jesiennego przeglądu stada.

WYMOGI

Dotyczy rolników utrzymujących świnie

- Rolnik posiada numer siedziby stada świń (nie dotyczy posiadacza zwierzęcia utrzymującego nie więcej niż jedną świnie, z przeznaczeniem na własne potrzeby).
- Rolnik prowadzi aktualną księgę rejestracji świń dokonując wpisów do tej księgi w terminie 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące obowiązek wpisu (tj. w przypadku: zwiększania lub zmniejszania liczebności stada).
- Księga rejestracji świń w formie papierowej powinna być prowadzona zgodnie ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz (Dz. U. z 2005 r. Nr 151, poz. 1268).
- Rolnik obowiązany jest do udostępniania osobie upoważnionej do dokonywania czynności kontrolnych pisemnych lub ustnych informacji związanych z przedmiotem kontroli, dokumentów związanych z przedmiotem kontroli, danych informatycznych.
- Dane zawarte w księdze rejestracji świń przechowywane są przez okres 3 lat od dnia utraty posiadania zwierzęcia.
- Rolnik jest obowiązany oznakować świnie bezzwłocznie, a w każdym przypadku przed opuszczeniem przez świnie siedziby stada, za pomocą kolczyka założonego na lewą małżowinę uszną lub tatuażu umieszczonego w sposób czytelny i trwały w obu małżowinach usznych świnia albo na jej grzbiecie, zawierających numer identyfikacyjny zwierzęcia gospodarskiego.

WYMOGI WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI OBOWIĄZUJĄCE OD 1 STYCZNIA 2011 ROKU

4.2. Zdrowotność roślin

Jednym z najważniejszych sposobów zapobiegania ryzyka zagrożeń dla ludzi, zwierząt i środowiska jest prawidłowe stosowanie środków ochrony roślin. Dyrektywa Rady 91/414/EWG dotycząca wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin¹³ reguluje podstawowe warunki stosowania tych środków. W Polsce zakres objęty przedmiotową dyrektywą został wdrożony ustawą o ochronie roślin¹⁴. Wobec powyższego rolnicy stosujący w swoich gospodarstwach środki ochrony roślin muszą przestrzegać podstawowych przepisów prawnych określonych w tej ustawie. Przepisy w zakresie wymogów wzajemnej zgodności odnoszą się do wybranych regulacji w tym zakresie.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami rolnik ma obowiązek stosować wyłącznie środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu na podstawie zezwolenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi¹⁵. Aby wypełnić ten obowiązek, należy kupować środki pochodzące z legalnych źródeł.

Gospodarstwa stosujące środki ochrony roślin powinny przestrzegać między innymi następujących zaleceń:

- Osoba wykonująca zabiegi ochrony roślin za pomocą środków ochrony roślin musi posiadać specjalistyczną wiedzę potwierdzoną zaświadczeniem o ukończeniu szkolenia w zakresie stosowania tych środków. Zaświadczenie jest ważne przez okres 5 lat.
- Sprzęt do wykonywania zabiegów ochrony roślin musi być sprawny technicznie, a opryskiwacze muszą być badane przynajmniej co trzy lata w stacjach kontroli opryskiwaczy. Potwierdzeniem wykonania kontroli powinno być naklejenie na opryskiwaczu znaku kontrolnego oraz posiadanie przez rolnika stosownego zaświadczenia o przeprowadzonych badaniach.
- Należy bezwzględnie przestrzegać zaleceń zawartych w etykiecie – instrukcji stosowania preparatu.

¹³ Dyrektywa Rady 91/414/EWG z dnia 15 lipca 1991 r. *dotycząca wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin* (Dz. Urz. WE L 230 z 19.08.1991, s. 1, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 3, t. 11, s. 332, z późn. zm.).

¹⁴ Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. *o ochronie roślin* (Dz. U. NR 133, poz. 849 z późn. zm.).

¹⁵ Wykaz środków dopuszczonych do obrotu znajduje się na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (www.minrol.gov.pl).

Dokumentacja

Rolnik stosujący chemiczne środki ochrony roślin ma obowiązek prowadzenia ewidencji zastosowanych w gospodarstwie zabiegów na poszczególnych polach i uprawach.

Ewidencja powinna zawierać:

- nazwę rośliny, produktu roślinnego lub przedmiotu,
- powierzchnie uprawy roślin,
- powierzchnię, na której są wykonywane zabiegi ochrony roślin oraz terminy ich wykonania,
- nazwy stosowanych środków ochrony roślin i ich dawki,
- przyczyny zastosowania środków ochrony roślin.

WYMOGI

Dotyczy wszystkich rolników

- Stosuje się tylko środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu.
- Środki ochrony roślin stosuje się wyłącznie zgodnie z etykietą – instrukcją stosowania oraz w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia zdrowia ludzi, zwierząt i środowiska.
- Środki ochrony roślin przechowuje się zgodnie z zaleceniami zawartymi w etykiecie - instrukcji stosowania.
- Środki ochrony roślin stosuje się sprzętem sprawnym technicznie, który użyty zgodnie z przeznaczeniem nie spowoduje zagrożenia dla zdrowia ludzi i zwierząt oraz środowiska.
- Osoba wykonująca zabiegi środkami ochrony roślin posiada aktualne zaświadczenie o ukończeniu szkolenia w zakresie stosowania środków ochrony roślin na terytorium Polski lub ukończyła, nie wcześniej niż 5 lat przed wykonywaniem zabiegów przy użyciu środków ochrony roślin, szkolenie w zakresie stosowania środków ochrony roślin w innym państwie członkowskim, państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stronie umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, albo państwie, które zawarło ze Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi umowę regulującą swobodę przedsiębiorczości, na podstawie przepisów obowiązujących w tym państwie i posiada zaświadczenie o ukończeniu tego szkolenia.
- Należy prowadzić ewidencję stosowania środków ochrony roślin.

4.3. Zdrowie zwierząt

W kontekście bezpieczeństwa żywności, szczególnie zainteresowanie społeczeństwa wzbudzają epidemie chorób zwierząt bowiem niektóre choroby mogą stanowić ryzyko dla zdrowia ludzi. Obawy konsumentów budzą również pozostałości weterynaryjnych środków leczniczych w produktach pochodzenia zwierzęcego, zwłaszcza te podawane nielegalnie w celach poprawy wyników produkcyjnych. W praktyce zagrożenie związane z nimi może być wyraźnie zminimalizowane poprzez właściwe postępowanie w zakresie profilaktyki i opieki weterynaryjnej oraz stosowanie bezpiecznych technologii produkcji.

Zapewnienie bezpieczeństwa żywności nie jest możliwe bez zachowania odpowiedniej dbałości o zdrowie zwierząt. W związku z tym do wymogów wzajemnej zgodności wchodzi szereg regulacji dotyczących w szczególności stosowania weterynaryjnych produktów leczniczych oraz zapobiegania chorobom zakaźnym zwierząt.

STOSOWANIE SUBSTANCJI O DZIAŁANIU HORMONALNYM, TYREOSTATYCZNYM I β -AGONISTYCZNYM

W celu zapewnienia wysokiego poziomu ochrony zdrowia Dyrektywa Rady 96/22/WE *dotycząca zakazu stosowania w gospodarstwach hodowlanych niektórych związków o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i β -agonistycznym*¹⁶ wprowadza zakaz stosowania w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta niektórych związków chemicznych. W Polsce dyrektywa ta została wprowadzona ustawą o *ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt*¹⁷.

Szczególnie groźne dla zdrowia ludzi są substancje mające działanie hormonalne, regulujące pracę tarczycy (substancje tyreostatyczne) oraz substancje beta-agonistyczne mogące oddziaływać na układ rozrodczy.

W gospodarstwach utrzymujących zwierzęta w celu prowadzenia produkcji żywności bezwzględnie wymagane jest przestrzeganie **zakazu podawania zwierzętom gospodarskim, zwierzętom akwakultury i zwierzętom**

¹⁶ Dyrektywa Rady 96/22/WE z dnia 29 kwietnia 1996 r. dotycząca *zakazu stosowania w gospodarstwach hodowlanych niektórych związków o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i β -agonistycznym i uchylająca dyrektywy 81/602/EWG, 88/146/EWG oraz 88/299/EWG* (Dz. Urz. WE L 125 z 23.05.1996, s. 3, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 3, t. 19, str. 64, z późn. zm.).

¹⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o *ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt* (Dz. U. z 2008 r. Nr 213, poz. 1342).

dzikim utrzymywanym przez człowieka jako gospodarskie substancji o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i beta-agonistycznym w celach innych niż lecznicze.

Pamiętaj!

Substancje hormonalne, tyreostatyczne i beta-agonistyczne podawane zwierzętom gospodarskim kumulują się w tkankach zwierząt i w produktach pochodzenia zwierzęcego stanowiąc zagrożenia dla zdrowia ludzi.

Substancje te mogą być podawane zwierzętom wyłącznie w celach leczniczych.

W przypadku, gdy **w celach leczniczych** lekarz weterynarii podał zwierzętom gospodarskim, zwierzętom dzikim utrzymywanym przez człowieka jako gospodarskie związki o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i beta-agonistycznym dozwolone jest:

- wprowadzanie ich na rynek oraz ubój tych zwierząt,
- umieszczanie na rynku mięsa pochodzącego z tych zwierząt oraz przetwarzanie tego mięsa, jeżeli przed dokonaniem uboju zwierzęcia był przestrzegany okres karencji wymagany dla wydalenia z jego organizmu produktów leczniczych weterynaryjnych.

Pamiętaj!

Należy przestrzegać okresu karencji określonego przez lekarza weterynarii dla podawanych weterynaryjnych produktów leczniczych i innych leków dozwolonych w leczeniu zwierząt.

Informacje o okresie karencji dla produktów pochodzenia zwierzęcego, żywych zwierząt znajdują się w „**Ewidencji leczenia zwierząt gospodarskich**”, którą wypełnia lekarz weterynarii.

Dokumentacja leczenia zwierząt gospodarskich musi być przechowywana przez 5 lat od daty ostatniego wpisu.

Szczególna ostrożność wymagana jest przy stosowaniu u zwierząt substancji o działaniu beta-agonistycznym, które mogą być stosowane w celu wywołania porodu, a także estradiolu 17 β i jego estropodobnych pochodnych:

- nie można posiadać i przechowywać w gospodarstwie weterynaryjnych środków leczniczych zawierających substancje o działaniu beta-agonistycznym (np. oksytocyna, karbetocyna) oraz stosowanego w celu np. wywołania rui estradiolu 17 β i jego pochodnych,
- nie można wykonywać czynności zootechnicznych (np. przygotowanie biorców, dawców do przenoszenia zarodków) na zwierzętach, które nie będą wykorzystywane w celach reprodukcyjnych.

Hodowcy akwakultury (w tym ryb) dodatkowo zobowiązani są do przestrzegania następujących zakazów:

- w gospodarstwie nie można utrzymywać zwierząt akwakultury, w organizmach których znajdują się lub wykryto substancje o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i beta-agonistycznym. Wyjątek stanowią zwierzęta poddawane leczeniu.
- nie można poddawać zabiegom zmiany płci ryb po ukończeniu przez nie 3 miesiąca życia.

Pamiętaj!

O stosowaniu preparatów zawierających substancje o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i beta-agonistycznym decyduje lekarz weterynarii i tylko on podaje te preparaty.

WYMOGI

Dotyczy wszystkich posiadaczy zwierząt

- Dokumentacja leczenia zwierząt gospodarskich przechowywana jest przez utrzymującego zwierzęta przez 5 lat od daty dokonania ostatniego wpisu.
- Zakaz podawania zwierzętom gospodarskim, zwierzętom akwakultury oraz zwierzętom dzikim utrzymywanym jak zwierzęta gospodarskie związków o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i β -agonistycznym w celach innych niż lecznicze.
- Zakaz posiadania i przechowywania w gospodarstwie produktów leczniczych weterynaryjnych zawierających substancje o działaniu beta-agonistycznym, które mogą być stosowane w celu przyspieszenia porodu oraz estradiolu 17 β lub jego estropodobnych pochodnych.
- Zakaz umieszczania na rynku lub uboju zwierząt gospodarskich lub zwierząt dzikich utrzymywanych przez człowieka jak zwierzęta gospodarskie, w organizmach których znajdują się lub u których wykryto substancje zabronione, z wyłączeniem przypadków, gdy substancje te zostały podane w celach leczniczych.
- Zakaz umieszczania na rynku i przetwarzania mięsa zwierząt gospodarskich, zwierząt dzikich utrzymywanych przez człowieka jak zwierzęta gospodarskie i zwierząt akwakultury, w organizmach których znajdują się lub u których wykryto substancje zabronione, z wyłączeniem przypadków, gdy substancje te zostały podane w celach leczniczych.
- Zabronione jest umieszczanie na rynku mięsa lub innych produktów pochodzenia zwierzęcego pochodzących od zwierząt, którym podawano substancje lecznicze o działaniu estrogenym, androgenym lub gestagenym, jeżeli przed dokonaniem uboju zwierzęcia nie był przestrzegany okres karencji wymagany dla wydalenia z jego organizmu produktów leczniczych weterynaryjnych.
- Zabrania się wykonywania czynności zootechnicznych* na zwierzętach przeznaczonych do chowu lub hodowli, włącznie ze zwierzętami reprodukcyjnymi, które nie będą dalej wykorzystywane do celów rozplodowych.

Dotyczy posiadaczy zwierząt akwakultury

- Zakaz utrzymywania w gospodarstwie zwierząt akwakultury, w organizmach których znajdują się lub u których wykryto substancje zabronione, chyba że podawano je w celach leczniczych.

Hodowców ryb

- Zabronione jest poddawanie ryb zabiegom zmiany płci po ukończeniu przez nie 3. miesiąca życia.

* w rozumieniu ustawy o ochronie zdrowia zwierząt np. podawanie substancji w celu synchronizacji rui, przygotowanie biorców, dawców zarodków do implementacji itp.

ZWALCZANIE CHOROÓB ZAKAŻNYCH

Duże zagrożenie dla systemu chowu i hodowli zwierząt, a także bezpieczeństwa ludzi wywołują choroby zakaźne. W ich przypadku najważniejsze jest:

- niezwłoczne powiadomienie Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższego lekarza weterynarii albo wójta/burmistrza o podejrzeniu wystąpienia choroby.

Do czasu wydania przez powiatowego lekarza weterynarii ostatecznych decyzji potwierdzających lub wykluczających chorobę zakaźną zwierząt:

- należy pozostawić zwierzęta w miejscu ich przebywania,
- nie wolno wprowadzać tam innych zwierząt.

Pamiętaj!

Od Ciebie także zależy czy opanuje się ognisko choroby zakaźnej.

WYMOGI

Dotyczy wszystkich posiadaczy zwierząt

- Przestrzegany jest obowiązek niezwłocznego powiadomienia organu Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższego lekarza weterynarii albo wójta/burmistrza o podejrzeniu wystąpienia niżej wymienionych chorób:
  - księgosusz,
  - pomór małych przeżuwaczy,
  - choroba pęcherzykowa świń,
  - choroba niebieska języka,
  - krwotoczna choroba zwierzyny płowej,
  - ospa owiec i ospa kóz,
  - pęcherzykowe zapalenie jamy ustnej,
  - afrykański pomór świń,
  - choroba guzowatej skóry bydła,
  - gorączka doliny Rift.
- Przestrzegany jest obowiązek niezwłocznego powiadomienia organu Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższego lekarza weterynarii albo wójta/burmistrza o podejrzeniu wystąpienia lub wystąpieniu pryszczycy lub choroby niebieskiego języka.
- Przestrzegany jest również nakaz pozostawienia zwierząt w miejscu przebywania i niewprowadzania tam innych zwierząt w przypadku wystąpienia podejrzenia lub wystąpienia pryszczycy.

PRZENOŚNE GĄBCZASTE ENCEFALOPATIE (TSE)

Pasażowalne (przenośne) encefalopatie gąbczaste (TSE, od ang. Transmissible Spongiform Encephalopathy), czyli choroby układu nerwowego mogą występować u różnych gatunków zwierząt, jak np.: owce, kozy, jelenie, bydło. Do TSE zaliczana jest gąbczasta encefalopatia bydła (**BSE**, od ang. Bovine Spongiform Encephalopathy), zwana potocznie „chorobą szalonych krów”.

Według obecnego stanu wiedzy do powstawania TSE przyczynia się niewłaściwa technologia żywienia zwierząt przeżuwających, a konkretnie stosowanie pasz zawierających białko zwierzęce bądź jego produkty.

W celu zapobiegania i zwalczania TSE należy bezwzględnie przestrzegać zakazu stosowania w żywieniu zwierząt pasz zawierających białka zwierzęce.

Najważniejszą zasadą jest:

- Niestosowanie w żywieniu zwierząt przeżuwających i pozostałych zwierząt gospodarskich (z wyjątkiem mięsożernych zwierząt futerkowych) białek pochodzenia zwierzęcego oraz pasz zawierających takie białka.

Niemniej jednak w ramach odstępstw od powyższego zakazu dopuszczalne jest:

1. karmienie zwierząt białkami oraz paszami zawierającymi następujące białka pochodzenia zwierzęcego:
  - mleko, produkty na bazie mleka i siary,
  - jaja i produkty jajeczne,
  - żelatyna pochodząca od zwierząt innych niż przeżuwacze,
  - hydrolizaty białkowe pochodzące od zwierząt innych niż przeżuwacze;
2. stosowanie w żywieniu zwierząt gospodarskich (z wyjątkiem bydła, owiec i kóz) białek pochodzenia zwierzęcego, takich jak:
  - mączki rybne,
  - fosforany dwuwapniowe i fosforany trójwapniowe,
  - produkty z krwi (pochodzące od zwierząt innych niż przeżuwacze);
3. karmienie ryb mączkami z krwi pochodzącymi od zwierząt innych niż przeżuwacze.

Należy jednocześnie pamiętać, że:

- jeśli w gospodarstwie stosowane oraz składowane są pasze zawierające białko pochodzenia zwierzęcego, o którym mowa w pkt. 2, a w gospodarstwie są przeżuwacze **rolnik musi mieć stosowną zgodę powiatowego lekarza weterynarii,**
- jeśli w gospodarstwie nabywane są komponenty (**zawierające białka, o których mowa w pkt. 2**) w celu sporządzenia pasz dla własnych nieprzeżuwaczy **rolnik musi mieć stosowną zgodę powiatowego lekarza weterynarii.**

Pamiętaj!

Pasza zawierająca białko pochodzenia zwierzęcego nie może w żaden sposób zanieczyścić pasz dla przeżuwaczy.

Co jeszcze musisz wiedzieć?

- Jeśli masz podejrzenie, że zwierzę może być chore na TSE (w tym BSE) nie możesz wywozić z gospodarstwa żadnego zwierzęcia z gatunku wrażliwego na TSE (w tym BSE).
- Musisz niezwłocznie powiadomić organy Inspekcji Weterynaryjnej albo lekarza weterynarii albo wójta/burmistrza o podejrzeniu wystąpienia choroby.
- Jeśli powiatowy lekarz weterynarii w stosunku do podejrzanego lub potwierdzonego przypadku choroby wydał decyzję, w której zawarte są nakazy i zakazy dotyczące dalszego postępowania, należy ich bezwzględnie przestrzegać.

Pamiętaj!

Ostrożności nigdy nie za wiele.

Jeśli planowana jest sprzedaż bądź jakakolwiek inna forma przeniesienia formy własności zwierząt z gatunków wrażliwych na TSE (w tym BSE) należy stosować poniższe nakazy:

- nie wolno wprowadzać na rynek potomstwa zwierząt, u których stwierdzono TSE (w tym BSE) jeśli urodziło się ono w okresie dwóch lat przed stwierdzeniem choroby lub w okresie po jej stwierdzeniu,
- wprowadzane na rynek zwierzę musi być zaopatrzone w świadectwo zdrowia wydane przez urzędowego lekarza weterynarii. W takie świadectwo muszą być również zaopatrzone zarodki, komórki jajowe i nasienie, jeśli są przedmiotem obrotu.

WYMOGI

Dotyczy posiadaczy przeżuwaczy

- Przestrzeganie zakazu karmienia zwierząt przeżuwających białkiem pochodzenia zwierzęcego oraz paszami zawierającymi takie białka, z wyłączeniem białka dopuszczonego do żywienia zwierząt na zasadzie odstępstw*.
- Rolnik jest obowiązany niezwłocznie powiadomić organ Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższy podmiot świadczący usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej, albo wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o każdym przypadku podejrzenia wystąpienia TSE u posiadanych przez niego zwierząt.
- W przypadku podejrzenia wystąpienia TSE, przestrzegany jest zakaz wywożenia z gospodarstwa zwierząt gatunków wrażliwych na zakażenie TSE, do czasu uzyskania decyzji powiatowego lekarza weterynarii.
- Rolnik przestrzega nakazów i zakazów wynikających z decyzji wydanej przez powiatowego lekarza weterynarii, oraz współdziała przy zwalczaniu TSE.
- Przestrzegany jest zakaz wprowadzania na rynek potomstwa pierwszego pokolenia, nasienia, zarodków i komórek jajowych zwierząt podejrzanych lub u których potwierdzono wystąpienie TSE w ciągu poprzedzającego okresu dwuletniego lub w ciągu okresu, który nastąpił po wystąpieniu pierwszego objawu klinicznego choroby.
- Przestrzegany jest obowiązek posiadania świadectw zdrowia wydanych przez urzędowego lekarza weterynarii w przypadku wprowadzania na rynek lub przywozu na teren Polski bydła, owiec lub kóz, ich zarodków, nasienia i komórek jajowych.

Dotyczy posiadaczy nieprzeżuwaczy

- Przestrzegany jest zakaz karmienia zwierząt gospodarskich innych niż przeżuwacze (wyjątek: mięsożerne zwierzęta futerkowe) białkiem pochodzenia zwierzęcego, chyba że rolnik posiada decyzję powiatowego lekarza weterynarii lub stosuje białka dopuszczone do żywienia zwierząt na zasadzie odstępstw^(*) (**).

Dotyczy wszystkich posiadaczy zwierząt

- Rolnik utrzymujący w gospodarstwie zwierzęta przeżuwające oraz nieprzeżuwające stosujący w żywieniu tych ostatnich białka pochodzenia zwierzęcego ma obowiązek takiej organizacji transportu, magazynowania, dystrybucji pasz, żeby na żadnym z tych etapów nie doszło do zanieczyszczenia pasz dla przeżuwaczy białkiem pochodzenia zwierzęcego.

* W ramach odstępstw dopuszczone jest stosowanie następujących białek zwierzęcych oraz pasz zawierających te białka:

- mleko, produkty na bazie mleka i siary,
- jaja i produkty jajeczne,
- żelatyna pochodząca od zwierząt innych niż przeżuwacze,
- hydrolizaty białkowe pochodzące od zwierząt innych niż przeżuwacze i otrzymane ze skór i skórek przeżuwaczy.

** W ramach odstępstw dopuszczone jest:

- stosowanie w żywieniu zwierząt nieprzeżuwających białek pochodzenia zwierzęcego, takich jak: mączki rybne, fosforany dwuwapniowe i fosforany trójwapniowe, produkty z krwi (pochodzącej od zwierząt innych niż przeżuwacze),
- karmienie ryb mączkami z krwi pochodzącymi od zwierząt innych niż przeżuwacze.

4.4. Bezpieczeństwo żywności i pasz

Gospodarstwo rolne jest pierwszym ogniwem w łańcuchu żywnościowym i to właśnie na nim spoczywa olbrzymia odpowiedzialność za wyprodukowanie i wprowadzenie do obrotu bezpiecznej żywności lub surowca do jej produkcji.

Zapewnienie bezpieczeństwa zdrowotnego należy rozpatrywać w ramach całego łańcucha produkcji żywności, począwszy od produkcji podstawowej w gospodarstwie rolnym. Rolnicy muszą na wszystkich etapach produkcji, przetwarzania i dystrybucji żywności i pasz, dołożyć wszelkich starań, aby wytwarzana przez nich żywność i pasze spełniały obowiązujące wymogi prawa żywnościowego i paszowego. Powinni kontrolować proces ich produkcji poprzez stosowanie dobrej praktyki rolniczej i zachowanie ogólnych zasad higieny (ochrona przed zanieczyszczeniem).

W każdym gospodarstwie bardzo ważne jest prowadzenie dokumentacji i zapisów dotyczących produkcji żywności i pasz, które pozwalają zidentyfikować pochodzenie produktu oraz umożliwiają sprawdzenie, czy pasza, żywność bądź surowce wytworzone w gospodarstwie, przeznaczone do dalszego przetwórstwa, nie stanowią zagrożenia dla zdrowia ludzi i zwierząt.

Pamiętaj!

Rolnik będący producentem żywności i pasz ponosi odpowiedzialność za produkcję i wprowadzenie do obrotu bezpiecznej żywności i bezpiecznych pasz.

4.4.1. Bezpieczeństwo pasz

● WYMOGI

- Rolnikowi nie wolno wprowadzać do obrotu paszy niebezpiecznej dla zwierząt i stosowania jej w żywieniu zwierząt
Pasza jest uznana za niebezpieczną, jeżeli:
  - ma negatywne skutki dla zdrowia ludzi lub zwierząt,
  - powoduje, że spożywanie żywności uzyskanej ze zwierząt gospodarskich z jej użyciem jest niebezpieczne dla ludzi.
- Rolnik jest zobowiązany do prowadzenia dokumentacji dotyczącej:
  - stosowania środków ochrony roślin,
  - stosowania preparatów biobójczych (**Załącznik 6**),
  - każdej partii paszy przyjmowanej do gospodarstwa i wydawanej z gospodarstwa (**Załącznik 7, Załącznik 8**),
  - stosowania nasion/ziarna genetycznie modyfikowanego (**Załącznik 9**).
- Jeśli pasze wprowadzone do obrotu nie spełniają wymogów dotyczących bezpieczeństwa pasz, rolnik musi:
  - podjąć działania zmierzające do wycofania z rynku paszy niebezpiecznej,
  - niezwłocznie poinformować powiatowego lekarza weterynarii,
  - współpracować z Inspekcją Weterynaryjną w celu jak najszybszego wycofania niebezpiecznej paszy z rynku,
  - poinformować nabywcę paszy o przyczynach jej wycofania.

- Jako podmiot działający na rynku pasz rolnik ma obowiązek zgłoszenia prowadzenia działalności w zakresie produkcji, przetwarzania, przechowywania, transportu lub dystrybucji pasz do powiatowego lekarza weterynarii.

Obowiązek rejestracji nie dotyczy rolników, którzy wyprodukowane przez siebie pasze zużywają wyłącznie do żywienia zwierząt, od których produkty wykorzystują we własnym gospodarstwie lub dostarczają wyprodukowane przez siebie pasze do innych gospodarstw, które zużyją je na potrzeby własnego gospodarstwa.

- Rolnik powinien stosować pasze pochodzące wyłącznie z zakładów zarejestrowanych oraz/lub zatwierdzonych.
- Zapewnienie identyfikowalności paszy oraz substancji przeznaczonych do dodania do pasz, dostarczanych rolnikowi i tych, które rolnik dostarczał do innych przedsiębiorstw, w szczególności poprzez prowadzenie i przechowywanie dokumentacji dotyczącej kupna i sprzedaży.

Wymogi dotyczące higieny pasz

- Zabrania się wytwarzania, wprowadzania do obrotu i stosowania w żywieniu zwierząt materiałów paszowych i mieszanek paszowych zawierających pozostałości pestycydów w ilości przekraczającej ich dopuszczalną zawartość.
- Rolnik ma obowiązek przechowywania i przewożenia substancji niebezpiecznych i odpadów w sposób, który nie spowoduje zanieczyszczenia i skażenia pasz.
- Rolnik ma obowiązek właściwego przechowywania pasz oraz ich dystrybucji w gospodarstwie:
  - pasze należy przechowywać z dala od substancji chemicznych oraz innych produktów nienadających się do spożycia przez zwierzęta,
  - pasze lecznicze oraz inne przeznaczone dla poszczególnych kategorii lub gatunków zwierząt należy przechowywać w sposób ograniczający ryzyko podania ich zwierzętom, dla których nie są one przeznaczone,
  - system dystrybucji paszy w gospodarstwie powinien zapewniać zadawanie ich zwierzętom, dla których są przeznaczone.
- Należy uwzględnić wyniki stosownych analiz próbek produktów pierwotnych lub innych próbek istotnych dla bezpieczeństwa pasz (np. pozostałości pestycydów, metali ciężkich, dioksyn, azotynów).

4.4.2. Bezpieczeństwo żywności

Podstawową zasadą produkcji żywności jest to, aby była ona bezpieczna dla zdrowia i życia konsumentów. Produkty żywnościowe nie kwalifikują się do spożycia przez ludzi z uwagi na zanieczyszczenie substancjami obcymi, gnicie, zepsucie lub rozkład. W produkcji i obrocie żywnością nie można stosować procesów technologicznych oraz takich metod produkcyjnych, które mogłyby mieć negatywny wpływ na zdrowie konsumentów.

Pamiętaj!

Żywność uznana za niebezpieczną nie może być wprowadzana na rynek.

Żywność uznaje się za niebezpieczną, jeżeli:

- jest szkodliwa dla zdrowia lub
- nie nadaje się do spożycia przez ludzi.

W przypadku żywności pochodzącej z produkcji podstawowej szkodliwość dla zdrowia może być spowodowana przez pozostałości środków ochrony roślin, metali ciężkich, nawozów lub też przez zanieczyszczenia pochodzenia fizycznego i mikrobiologicznego. Zmiany żywności powodujące nieprzydatność do spożycia można stwierdzić podczas badania organoleptycznego (np. zapach zgnilizny, pleśń, obecność ciał obcych) lub badań laboratoryjnych (np. w przypadku zanieczyszczenia mikrobiologicznego).

Obowiązki producenta żywności

Producenci żywności uczestniczący w poszczególnych etapach produkcji, przetwarzania lub dystrybucji żywności muszą zapewnić zgodność tej żywności z wymogami prawa żywnościowego właściwymi dla ich działalności.

W szczególności rolnik zobowiązany jest do:

- przestrzegania zakazu wprowadzania do obrotu żywności pochodzenia zwierzęcego, w której zostały przekroczone maksymalne limity pozostałości substancji farmakologicznie czynnych stosowanych w weterynaryjnych produktach leczniczych. W gospodarstwie weterynaryjne produkty stosowane są zgodnie z zaleceniami lekarza weterynarii oraz przestrzegany jest okres karencji dla podawanych weterynaryjnych środków leczniczych,
- przestrzegania zakazu wprowadzania do obrotu żywności zawierającej pozostałości pestycydów przekraczające najwyższe dopuszczalne poziomy. Rolnik może stosować tylko środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu, zgodnie z etykietą – instrukcją stosowania,

respektując dni karencji oraz stosując je w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia zdrowia ludzi, zwierząt i środowiska.

Zapewnienie identyfikowalności

W przypadku gdy żywność stanowi zagrożenie dla zdrowia, najważniejszym działaniem mającym na celu ochronę konsumenta jest identyfikacja niebezpiecznych partii produktu i wycofanie ich z rynku.

Dlatego rolnicy, jako podmioty działające na rynku spożywczym, mają obowiązek zapewnienia możliwości śledzenia żywności na poszczególnych etapach produkcji, przetwarzania i dystrybucji należących do działalności rolnika oraz śledzenia przemieszczania zwierząt gospodarskich. Obowiązek monitorowania zwierząt gospodarskich zostaje spełniony poprzez przestrzeganie przepisów w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt.

Gospodarstwa, które wprowadzają produkty żywnościowe na rynek mają obowiązek prowadzenia dokumentacji. W dokumentacji powinny być zawarte informacje dotyczące miejsca zakupu lub miejsca zbytu, przy czym dokumentacja, o której mowa nie obejmuje przypadków bezpośredniego dostarczania produktów konsumentowi końcowemu lub w przypadku, gdy gospodarstwo kupuje żywność na własne potrzeby. Dokumentacja powinna zawierać:

- nazwę i adres dostawcy lub odbiorcy,
- nazwę produktu,
- jego ilość,
- datę transakcji w celu zapewnienia możliwości śledzenia produktu oraz zapewnienia skuteczności wycofywania właściwej partii produktu w przypadku, gdy żywność jest niebezpieczna.

Odpowiedzialność w zakresie żywności

Jeżeli rolnik działający na rynku spożywczym uważa lub ma podstawy aby sądzić, że żywność przez niego przywożona, wyprodukowana, przetworzona, wytworzona lub rozprowadzana nie spełnia wymagań w zakresie bezpieczeństwa żywności, musi o tym fakcie niezwłocznie powiadomić służby kontroli sanitarnej lub weterynaryjnej. W celu zapewnienia bezpieczeństwa produkowanej żywności rolnik zobowiązany jest do przekazywania stosownych informacji koniecznych do śledzenia żywności i uczestniczenia w działaniach podejmowanych przez producentów, przetwórców, wytwórców i/lub służby kontrolne. Rozpoczyna również postępowanie w celu wycofania z rynku żywności, która została uznana za niezgodną lub w stosunku do której zachodzi podejrzenie, że nie spełnia wymagań w zakresie bezpieczeństwa żywności.

Pamiętaj!

Wymogi wzajemnej zgodności mają zastosowanie tylko do produkcji podstawowej.

Produkcja podstawowa oznacza produkcję, uprawę lub hodowlę, w tym zbiory produktów roślinnych, dojenie i chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich przed ubojem. Oznacza także łowiectwo i rybołówstwo oraz zbieranie runa leśnego.

Produkty podstawowe to produkty otrzymane z produkcji podstawowej, włącznie z produktami rolnymi, żywym inwentarzem, produktami z połowań i połowów. Obejmują:

- produkty pochodzenia roślinnego: zboża, owoce, warzywa, zioła, grzyby;
- produkty pochodzenia zwierzęcego: jaja, surowe mleko, miód, produkty rybołówstwa, żywe mięczaki dwuskorupowe, żywe zwierzęta (np. świeże mięso nie jest produktem podstawowym ponieważ pozyskiwane jest w wyniku uboju);
- zwierzęta łowne po odstrzale i dopuszczalnym wypatroszeniu na miejscu;
- produkty zbierane w ich naturalnym środowisku zarówno pochodzenia roślinnego, jak i zwierzęcego: grzyby, jagody, ślimaki.

Działania powiązane w produkcji podstawowej to:

- transport, składowanie, postępowanie z produktami podstawowymi w miejscu produkcji, pod warunkiem, że nie zmienia to znacznie ich charakteru;
- transport żywych zwierząt, natomiast w przypadku produktów pochodzenia roślinnego, produktów rybołówstwa i zwierząt łownych, działania transportowe w celu dostawy surowców, których charakter nie został znacznie zmieniony, z miejsca produkcji do zakładu.

WYMOGI

dotyczące bezpieczeństwa żywności

- Żywność szkodliwa dla zdrowia lub nienadająca się do spożycia (z objawami zepsucia, zanieczyszczona, z objawami pleśni, gnicia) nie jest wprowadzana do obrotu.
- Zapewnienie identyfikowalności żywności, jak również zwierząt hodowlanych, dostarczanych rolnikowi i tych, które rolnik dostarczał do innych przedsiębiorstw (z wyjątkiem żywności dostarczonej bezpośrednio konsumentowi końcowemu lub zakładom prowadzącym handel detaliczny z przeznaczeniem dla konsumenta końcowego), w szczególności poprzez prowadzenie i przechowywanie dokumentacji dotyczącej kupna i sprzedaży (**Załącznik 10, Załącznik 11**).
- Właściwe stosowanie środków ochrony roślin i biocydów zgodnie z etykietą – instrukcją stosowania.
- Podjęcie działań zmierzających do wycofania z obrotu żywności niezgodnej bądź w stosunku do której są podejrzenia, że nie spełnia wymogów w zakresie bezpieczeństwa żywności poprzez:
  - natychmiastowe postępowanie w celu wycofania tej żywności z rynku,
  - powiadomienie o tym fakcie organów Inspekcji Weterynaryjnej lub Inspekcji Sanitarnej,
  - współpracy z tymi organami,
  - poinformowania nabywców o przyczynach wycofania.

WYMOGI

dotyczące higieny produkcji produktów pochodzenia roślinnego

- Prowadzenie ewidencji stosowania każdego środka ochrony roślin i produktów biobójczych (**Załącznik 6**).
- Substancje niebezpieczne oraz odpady są składowane i przetwarzane w sposób uniemożliwiający zanieczyszczenie produktów żywnościowych pochodzenia roślinnego tymi substancjami.
- Wykonywane są zalecenia pokontrolne wynikające z kontroli urzędowych, podejmowane są działania i środki zaradcze w celu wyeliminowania stwierdzonych niezgodności.
- Żywność zawierająca pozostałości pestycydów przekraczające najwyższe dopuszczalne poziomy w żywności dla tych produktów nie jest wprowadzana do obrotu.
- Przechowywanie wyników wszelkich analiz próbek pobranych z roślin lub innych próbek pobranych dla celów diagnostycznych i mających znaczenie dla zdrowia ludzi.

WYMOGI

dotyczące higieny produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego

- Substancje niebezpieczne oraz odpady są składowane i przetwarzane w sposób uniemożliwiający zanieczyszczenie produktów żywnościowych pochodzenia zwierzęcego tymi substancjami.
- Właściwe stosowanie:
  - dodatków paszowych (w szczególności zgodnie ze wskazaniami producenta lub podmiotu odpowiedzialnego za etykietowanie zamieszczonymi na etykiecie),
  - produktów leczniczych weterynaryjnych (w szczególności zgodnie z zaleceniami lekarza weterynarii).
- Wykonywane są zalecenia pokontrolne wynikające z kontroli urzędowych, podejmowane są działania i środki zaradcze w celu wyeliminowania stwierdzonych niezgodności.
- Podejmowanie działań w celu zapobiegania występowaniu i rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych przenoszonych na ludzi wraz z żywnością, w tym podejmowanie środków ostrożności przy przyjmowaniu nowych zwierząt oraz zgłaszanie właściwym organom podejrzania takich chorób.
- Żywność pochodzenia zwierzęcego, w której zostały przekroczone maksymalne lub tymczasowe maksymalne limity pozostałości substancji farmakologicznie czynnych stosowanych w weterynaryjnych produktach leczniczych lub w której znajdują się substancje niedozwolone nie jest wprowadzana do obrotu.

Wymagana dokumentacja:

- Protokoły z kontroli zwierząt lub produktów pochodzenia zwierzęcego.
- Rodzaj i pochodzenie paszy podawanej zwierzętom.
- Produkty lecznicze weterynaryjne i inne produkty lecznicze podawane zwierzętom oraz daty ich podawania.
- Wyniki wszelkich analiz próbek pobranych od zwierząt lub innych próbek pobranych dla celów diagnostycznych i mających znaczenie dla zdrowia ludzi.

WYMOGI

dotyczące produkcji jaj

- Do czasu sprzedaży jaja należy przechowywać tak, aby były:
  - czyste, suche i wolne od obcych zapachów,
  - skutecznie zabezpieczone przed wstrząsami i bezpośrednim działaniem promieni słonecznych.

WYMOGI

Dotyczące gospodarstw produkujących mleko i siarę przeznaczonych do obrotu

Status zdrowotny zwierząt

- Dobry ogólny stan zdrowia, zwierzęta nie wykazują żadnych objawów choroby mogącej powodować zakażenie mleka lub siary, a zwłaszcza nie cierpią z powodu jakiegokolwiek infekcji układu rodowego z wydzielinami, zapalenia jelit z biegunką i gorączką lub rozpoznawalnego zapalenia wymion.
- Poświadczenie w ewidencji leczenia zwierząt, że krowy nie są leczone substancjami niedozwolonymi lub potencjalnie niebezpiecznymi dla ludzkiego zdrowia przenikającymi do mleka i siary, chyba że mleko i siara podlega ustalonej karencji wymaganej dla wydalenia z organizmu produktów leczniczych weterynaryjnych.
- Posiadanie decyzji powiatowego lekarza weterynarii o uznaniu stada za wolne lub urzędowo wolne od brucelozy i urzędowo wolne od gruźlicy bydła.
- Mleko i siara pochodzące od zwierząt niespełniających wymogów z punktu powyżej, jest wykorzystywane tylko po uzyskaniu zezwolenia właściwego organu i po zastosowaniu wymaganych procesów technologicznych.
- Kontrola i badanie kóz na obecność gruźlicy w przypadku, gdy są utrzymywane w gospodarstwie razem z krowami.
- Brak ran wymion.
- Przestrzeganie zasady skutecznej izolacji zakażonych zwierząt lub zwierząt, co do których istnieje przypuszczenie zakażenia brucelozą lub gruźlicą, w celu uniknięcia jakiegokolwiek negatywnego wpływu na mleko pozyskiwane od zdrowych zwierząt.

Higiena pomieszczeń i wyposażenia

- Umiejscowienie i konstrukcja urządzeń do udoju oraz pomieszczeń, w których mleko i siara są składowane, przenoszone i schładzane eliminują ryzyko zanieczyszczenia mleka.
- Pomieszczenia do składowania mleka i siary są zabezpieczone przed szkodnikami, odpowiednio oddzielone od pomieszczeń, w których przetrzymywane są zwierzęta, a także wyposażone w odpowiednie urządzenia do schładzania mleka i siary, zapewniające jego temperaturę nie wyższą niż 8°C w przypadku codziennego odbioru, lub nie wyższą niż 6°C, jeżeli mleko nie jest odbierane codziennie.
- Powierzchnie urządzeń mających styczność z mlekiem i siarą (narzędzi, pojemników, zbiorników przeznaczonych do udoju, gromadzenia lub transportu) wykonane są z materiałów łatwych do oczyszczenia oraz w razie konieczności do zdezynfekowania, a także utrzymane w dobrym stanie. Wymaga to zastosowania materiałów gładkich, nadających się do mycia oraz nietoksycznych.
- Pojemniki i zbiorniki służące do transportu mleka muszą być co najmniej raz dziennie czyszczone i dezynfekowane.

Higiena podczas udoju i składowania

- Identyfikacja zwierząt poddanych leczeniu oraz przed zakończeniem zalecanego okresu karencji po leczeniu w celu uniknięcia przeniesienia pozostałości leków do mleka przeznaczonego do spożycia przez ludzi.
- Zachowanie warunków higieny podczas dojenja, aby wykluczyć możliwość zanieczyszczenia mleka i siary.
- Zapewnienie czystości strzyków, wymion i przylegających do nich części.
- Schłodzenie mleka i siary niezwłocznie po udoju, w miejscu czystym, zaprojektowanym i wyposażonym w sposób uniemożliwiający jego zanieczyszczenie.

Schłodzenie mleka i siary nie jest wymagane, gdy poddawane są procesom przetwórczym w ciągu dwóch godzin od udoju lub konieczne jest zastosowanie wyższej temperatury z przyczyn technologicznych.

5. SANKCJE

W przypadku nieprzestrzegania zasady wzajemnej zgodności konsekwencją jest odpowiednio zmniejszenie przyznawanych rolnikowi płatności bezpośrednich. Wymiar sankcji za nieprzestrzeganie norm i wymogów uzależniony jest od wielu czynników.

Podstawowe rozróżnienie to niezgodność z przepisami wynikająca z:

- **zaniedbania rolnika (nieumyślność),**
- **winy rolnika (celowość).**

W przypadku, gdy stwierdzona niezgodność wynika z zaniedbania ze strony rolnika, obniżka ta będzie z zasady stanowić 3% całkowitej kwoty płatności bezpośrednich. Jednakże na podstawie raportu z kontroli może zostać wydana decyzja o obniżeniu wielkości potrącenia do 1% lub zwiększeniu go do 5% całkowitej kwoty lub, w określonych przypadkach odstąpieniu od nałożenia jakichkolwiek obniżek.

W przypadku, gdy rolnik celowo dopuści się stwierdzonej niezgodności, obniżka będzie z zasady wynosić 20% całkowitej kwoty. Jednakże Agencja Płatnicza może na podstawie oceny przedłożonej przez właściwy organ kontroli w protokole z czynności kontrolnych, wydać decyzję o obniżeniu procentu do wysokości nie mniejszej niż 15% lub, w określonych przypadkach może zwiększyć ten procent nawet do 100% całkowitej kwoty.

W przypadku, gdy to samo naruszenie zostanie wykryte u rolnika w kolejnych latach mamy do czynienia z tzw. powtarzalnością. W przypadku stwierdzenia powtarzającej się niezgodności, procent sankcji zostanie pomnożony x 3, jednak maksymalna wysokość sankcji nie może przekroczyć 15% całkowitej kwoty dopłat bezpośrednich. Oznacza to, że jeśli np. za pierwszym razem niezgodność karana jest na poziomie 3% obniżki płatności, to w następnym roku sankcja wyniesie już 9% (3% x 3). W momencie gdy sankcja zostanie naliczona w wysokości 15% za niezgodności powtarzalne, beneficjent zostaje powiadomiony, że w kolejnym roku takie naruszenie będzie traktowane jako niezgodność celowa, która jest sankcjonowana bardziej dotkliwie.

Istnieje także tzw. drobna niezgodność – czyli naruszenie, które w zasadzie nie powoduje zagrożenia dla środowiska, zdrowia ludzi czy zwierząt i jest możliwe do szybkiego naprawienia. Każde państwo członkowskie samo ustala katalog tzw. „drobnych niezgodności”. W Polsce za drobną niezgodność uznane zostało np.:

- niedokonanie wpisu w ciągu 7 dni w księdze rejestracji bydła,

- nieoznakowanie bydła w terminie 7 dni wyłącznie w zakresie naruszenia *brak jednego kolczyka, ale jest ślad po kolczyku* lub
- niekompletność planu nawożenia upraw na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (OSN).

W przypadku stwierdzenia drobnych niezgodności rolnik powinien:

- podjąć działania naprawcze w terminie określonym w raporcie z czynności kontrolnych,
- złożyć do kierownika biura powiatowego ARiMR oświadczenie o zrealizowaniu tych działań, na formularzu opracowanym i udostępnionym przez Agencję.

W przypadku, gdy rolnik nie usunie stwierdzonych drobnych niezgodności w wyznaczonym terminie, wówczas zostaną zastosowane obniżki płatności bezpośrednich z tytułu stwierdzonych niezgodności.

Wysokość sankcji, czyli % obniżenia płatności, zależy od rodzaju i skali naruszenia norm i wymogów. Aby ocenić skalę naruszenia, każda niezgodność oceniana jest pod kątem trzech kryteriów:

- zasięgu,
- dotkliwości,
- trwałości.

W przypadku, gdy kwota sankcji jest równa lub mniejsza od równowartości 100 euro, sankcje nie są naliczane, ale obowiązkiem rolnika jest usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości. Niedostosowanie się do tych zaleceń spowoduje, że płatność zostanie potrącona w następnym roku.

Szczegółowe informacje dotyczące sposobu oceny naruszeń oraz naliczanych sankcji za nieprzestrzeganie norm i wymogów zawarte są w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 kwietnia 2010 r. *w sprawie liczby punktów, jaką przypisuje się stwierdzonej niezgodności, oraz procentowej wielkości zmniejszenia płatności bezpośredniej, płatności cukrowej, płatności do pomidorów lub wsparcia specjalnego* (Dz. U. Nr 62, poz. 434).

6. ZASADY OBOWIĄZUJĄCE PODCZAS PRZEPROWADZANIA CZYNNOŚCI KONTROLNYCH

Co do zasady kontrole na miejscu nie powinny być zapowiadane. Zawiadomienie rolnika o kontroli jest wykonywane wtedy, gdy jego obecność jest niezbędna do przeprowadzenia kontroli. Jeżeli wcześniejsze powiadomienie następuje na więcej niż 48 godzin przed kontrolą, powinno ono mieć miejsce z wyprzedzeniem ograniczonym do niezbędnego minimum. Czas ten nie może przekraczać 14 dni.

W przypadku kontroli metodą FOTO producent rolny nie jest powiadamiany o kontroli. Czynności kontrolne mogą być wykonywane podczas nieobecności rolnika także wówczas, gdy rolnik został zawiadomiony o kontroli.

Przed przystąpieniem do czynności kontrolnych osoba upoważniona do ich wykonywania jest zobowiązana okazać imienne upoważnienie rolnikowi lub osobie przez niego upoważnionej, jeżeli nie jest on obecny podczas kontroli. Upoważnienie zawiera wskazanie osoby upoważnionej do wykonywania czynności kontrolnych, miejsce i zakres oraz podstawę prawną do ich wykonywania.

Obecność rolnika lub osoby przez niego upoważnionej

W przypadku, gdy rolnik nie może uczestniczyć w kontroli ma możliwość upoważnienia do tej czynności innej osoby. W sytuacji, gdy beneficjent lub osoba upoważniona, posiadająca pisemne upoważnienie, jest obecna przy kontroli wszystkie czynności związane z kontrolą na miejscu przeprowadza się w sposób jawny. Obecność rolnika podczas kontroli wymagana jest w sytuacjach, gdy powinien on przedstawić kontrolerom posiadaną dokumentację lub z uwagi na przedmiot kontroli, np. realizacja inwestycji itp.

Osoba upoważniona przez rolnika do reprezentowania go w czasie kontroli musi posiadać pisemne upoważnienie.

Upoważnienie takie powinno zawierać:

- dane osobowe rolnika upoważniającego,
- dane osoby upoważnionej wraz z nazwą i numerem dokumentu, który osoba upoważniona okazuje kontrolerom,
- zakres upoważnienia,
- datę wystawienia upoważnienia,
- datę ważności upoważnienia, jeśli nie jest ono wydane na czas nieokreślony,
- podpis osoby upoważniającej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami osoby upoważnione do wykonywania czynności kontrolnych mają prawo do:

- wstępu na teren gospodarstwa rolnego – rolnik lub osoba przez niego upoważniona powinna umożliwić kontrolerom wstęp na teren gospodarstwa rolnego i innych nieruchomości, obiektów, lokali lub ich części związanych z zakresem przeprowadzanej kontroli, w tym do pomieszczeń i miejsc związanych z utrzymaniem lub przebywaniem zwierząt,
- żądania pisemnych lub ustnych informacji związanych z przedmiotem kontroli – rolnik lub osoba przez niego upoważniona zobowiązana jest do udzielania informacji związanych z zakresem kontroli,
- wglądu do dokumentów związanych z przedmiotem kontroli, w tym danych zawartych w systemach informatycznych, sporządzania z nich odpisów, wyciągów lub kopii oraz zabezpieczania tych dokumentów – rolnik lub osoba przez niego upoważniona zobowiązana jest do okazania na żądanie kontrolującego dokumentów związanych z zakresem kontroli,
- pobierania próbek do badań,
- sporządzania dokumentacji fotograficznej.

Uniemożliwienie kontrolerom wstępu do gospodarstwa powoduje nieprzyznanie płatności z danego działania lub konkretnego systemu wsparcia bezpośredniego lub może prowadzić nawet do wykluczenia rolnika z programów pomocowych.

Wymóg przechowywania dowodów kontrolnych

Kontrolujący, jeżeli to konieczne, odpowiednio zabezpieczają zebrane w toku kontroli na miejscu lub wizytacji w miejscu dowody, w szczególności przez:

- oddanie na przechowanie kierownikowi podmiotu kontrolowanego lub upoważnionemu przez niego pracownikowi podmiotu kontrolowanego za pokwitowaniem,
- przechowanie u podmiotu kontrolowanego w oddzielnym i zamkniętym pomieszczeniu.

Z przeprowadzonych czynności kontrolnych sporządzany jest w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach w formie pisemnej raport lub protokół, z których jeden egzemplarz otrzymuje podmiot kontrolowany, a drugi zachowuje agencja płatnicza lub podmiot wdrażający.

Informacja o stwierdzonych nieprawidłowościach – po przeprowadzonej kontroli rolnik otrzymuje raport/protokół.

W przypadku, gdy raport/protokół nie został przekazany rolnikowi bezpośrednio przy kontroli jest on przekazywany za pośrednictwem poczty, co do zasady w ciągu 14 dni od daty zakończenia kontroli. Termin ten może zostać wydłużony do 3 miesięcy od daty zakończenia kontroli w przypadku:

- kontroli w ramach kwalifikowalności powierzchni (płatności bezpośrednich i ONW):
  - a) od daty zakończenia czynności kontrolnych w terenie (metoda Inspekcji Terenowej),
  - b) od daty zatwierdzenia raportu/protokołu (metoda FOTO).
- kontroli wzajemnej zgodności.

Raport/protokół przekazywany jest rolnikowi za pisemnym potwierdzeniem odbioru.

W zależności od danego programu pomocowego po zapoznaniu się z treścią raportu/protokołu rolnik powinien odesłać jeden egzemplarz w ciągu 7 lub 14 dni od daty jego otrzymania, jednocześnie:

- podpisując raport/protokół w przypadku zgody na zapisy zawarte w raporcie,
- zgłaszając do raportu/protokołu umotywowane zastrzeżenia.

Uwagi do raportu/protokołu

W przypadku, gdy rolnik nie zgadza się z ustaleniami zawartymi w raporcie/protokole, może zgłosić umotywowane zastrzeżenia na piśmie, co do ustaleń w nim zawartych Dyrektorowi Oddziału Regionalnego ARiMR, chyba że bezpośrednio po zakończeniu kontroli rolnik, który był obecny podczas kontroli, zgłosił umotywowane zastrzeżenia, co do ustaleń zawartych w raporcie/protokole osobie, która go sporządziła.

Na zgłoszenie uwag i odesłanie raportu/protokołu rolnik ma:

- 7 dni od dnia doręczenia raportu w przypadku kontroli w ramach PROW 2007–2013,
- 14 dni od dnia doręczenia raportu/protokołu w przypadku kontroli w zakresie płatności bezpośrednich, ONW, w ramach wzajemnej zgodności.

Kontrole w zakresie przestrzegania norm i wymogów wzajemnej zgodności są przeprowadzone w tym samym roku kalendarzowym, w którym był złożony wniosek o płatność.

ZAŁĄCZNIKI:

Załącznik 1. Sposób obliczania rocznej zawartości azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym.

Objaśnienia do tabeli (załącznik 1):

Rodzaj zwierząt	SYSTEM UTRZYMANIA										
	Głęboka ściółka			Płytką ściółką				Beźściolowo			
	Liczba z zwierząt według stanu średnio-rocznego	Obornik		Liczba z zwierząt według stanu średnio-rocznego	Obornik		Gnojówka		Liczba z zwierząt według stanu średnio-rocznego	Gnojowica	
		Produkcja obornika przez poszczególne rodzaje z zwierząt	Zawartość azotu		Produkcja obornika przez poszczególne rodzaje z zwierząt	Zawartość azotu	Produkcja gnojówki przez poszczególne rodzaje z zwierząt	Zawartość azotu		Produkcja gnojówki przez poszczególne rodzaje z zwierząt	Zawartość azotu
ton/rok	kg/tonę obornika		ton/rok	kg/tonę obornika	m ³ /rok	kg/m ³ gnojówki	m ³ /rok	kg/m ³ gnojówki	kg		
Bydło											
buhaje	19	5,9		10,5	2,6	5,8	3,3		22	3,5	
krowy	18	6,1		10	2,8	6,2	3,8		25	4	
jałówki cielne	16	6		8,5	2,6	5,4	3,1		23	3,1	
jałówki powyżej 1 roku życia	14	4,6		7,5	1,6	2,8	2,6		21	2,9	
jałówki od 1/2 do 1 roku życia	12	2,1		6	0,8	1,8	1,7		18	2,6	
cielęta do 1/2 roku życia	4	0,6		2	0,4	0,9	1		15	2,4	
Trzoda chlewna											
knury	6,5	3,5		3,2	2,1	2,9	3,3		4,6	4	
maciory	7	3,7		3,7	2,2	3,6	3,4		4,6	4,2	
warchlaki od 2 do 4 miesięcy życia	2,5	2		0,1	0,5	1,1	0,8		1,7	1,6	
prosięta do 2 miesięcy życia	1,2	0,05		0,2	0,01	0,9	0,02		0,5	1,4	
tuczniaki	4,5	2,4		2,5	2,4	2,2	3,6		3,5	3,6	
Konie											
ogierzy	10,5	6		7	2,7	2	1,9				
klacze, wałachy	10,5	6,2		7,5	2,9	2,4	2,1				
zrebaki powyżej 2 lat życia	8,5	5,2		6,5	2,5	1,7	1,8				
zrebaki powyżej 1 roku życia	8	4,2		5	1,8	1,4	1,3				
zrebaki od 1/2 do 1 roku życia	3,5	2,7		2	1,3	1,2	0,9				
zrebięta do 1/2 roku życia	1,8	0,15		1	0,8	0,7	0,5				
Owce											
tryki powyżej 1 i 1/2 roku życia	1,7	6,7		0,9	3,1	0,28	3				
owce powyżej 1 i 1/2 roku życia	2	6,9		0,8	3,2	0,3	3,1				
agnietki powyżej 3 i 1/2 miesiąca życia	0,6	4,3		0,4	1,9	0,09	2				
jarłaki tryczki	0,8	4,5		0,6	2,1	0,12	2,2				
jarłaki maciory	0,9	4,8		0,8	2,2	0,28	2,3				
Drób (pomiot kurzy)											
kurzy				0,045	14,5						
kaczki				0,084	5,1						
brojlerzy				0,026	26,7						
gesi				0,036	24,5						
indyki				0,037	25,4						
gołębie				0,03	23						
Inne											
lisy i jenoty				0,15	1,5						
norki i tchórze				0,6	1,8						
króliki				0,5	5,4						
szynszylki								0,011	0,53		
daniele				2,1	10,1						
kozy				1,8	9,4						
strusie afrykańskie				1,5	16						
strusie Emu i Nandu				1	16						
inne zwierzęta											
o łącznej masie 500 kg z wyłączeniem ryb				10	6						
Zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym (w kg)											
Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym (w ha)											
Zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym (w kg/ha użytków rolnych)											

- podane w tabeli ilości produkowanego obornika, gnojówki i gnojowicy przez poszczególne rodzaje zwierząt oraz zawartości azotu w oborniku, gnojówce i gnojowicy są uśrednione;
- zawartości azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych przez poszczególne rodzaje zwierząt oblicza się przy zastosowaniu następującego wzoru:
liczba zwierząt według stanu średniorocznego x produkcja obornika lub gnojówki lub gnojowicy x zawartość azotu;
zawartość azotu w nawozach naturalnych wyprodukowanych w gospodarstwie rolnym oblicza się przez dodanie wartości uzyskanych dla poszczególnych rodzajów zwierząt, a następnie przez podzielenie uzyskanej w ten sposób wartości przez powierzchnię użytków rolnych w gospodarstwie rolnym wyrażoną w ha.

Załącznik 2. Współczynniki przeliczeniowe sztuk zwierząt gospodarskich na Duże Jednostki Przeliczeniowe (DJP).

Rodzaj zwierząt	Współczynnik przeliczania na DJP	Rodzaj zwierząt	Współczynnik przeliczania na DJP
Ogiery, klacze, wałachy	1,2	Daniele	0,12
Małe konie: hucyły, koniki polskie, kuce	0,6	Perlice	0,003
Żrebaki powyżej 2 lat	1	Tryki powyżej 1 i 1/2 roku	0,12
Żrebaki powyżej 1 roku	0,8	Owce powyżej 1 i 1/2 roku	0,1
Żrebaki od 1/2 do 1 roku	0,5	Jagnięta do 3 i 1/2 miesiąca	0,05
Żrebięta do 1/2 roku	0,3	Jarlaki tryczki	0,08
Buhaje	1,4	Jarlaki maciory	0,1
Krowy	1	Lisy, jenoty	0,025
Jałówki cielne	1	Norki, tchórze	0,0025
Jałówki powyżej 1 roku	0,8	Nutrie	0,007
Jałówki od 1/2 do 1 roku	0,3	Szynszyle	0,001
Cielęta do 1/2 roku	0,15	Kury, kaczkki	0,004
Knury	0,4	Gęsi	0,008
Maciory	0,35	Indyki	0,024
Warchlaki 2–4-miesięczne	0,07	Strusie	0,2
Prosięta do 2 miesięcy	0,02	Gołębie	0,002
Tuczniki	0,14	Psy	0,05
Kozy	0,15	Króliki	0,007
Jelenie	0,29	Przepiórki	0,0003
Inne zwierzęta o łącznej masie 500 kg, z wyłączeniem ryb	1		

Załącznik 3. Wymagana wielkość urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych w przeliczeniu na 1 DJP.

Sposób utrzymywania zwierząt	Powierzchnia/pojemność płyty/zbiornika na OSN– 6 m-cy
System ściółkowy	Bydło i trzoda chlewna
	3,5 m ² /1 DJP dla obornika
	2,5 m ³ /1 DJP dla gnojówki
	Drób
	1,6 m ² /1 DJP dla obornika
	0,25 m ³ /1 DJP dla gnojówki
	Konie
	3,5 m ² /1 DJP dla obornika 1,5 m ³ /1 DJP dla gnojówki
Bezściółkowy	10 m ³ /1 DJP dla gnojowicy

Załącznik 4. Plan nawożenia w gospodarstwie.

Pole lub użytek rolny				Zasobność gleby				Nawozy naturalne t/ha	Nawozy mineralne			
Nr	Roślina	Plon t z ha	Obszar ha	N min. kg/ha	pH	P ₂ O ₅	K ₂ O		N	P ₂ O ₅	K ₂ O	CaO
						Klasa zawartości*				kg/ha		
Razem w gospodarstwie:												

* Klasa zawartości ustalona wg kryteriów przyjętych przez Stację Chemiczno-Rolniczą na podstawie wyników analiz gleby (mg P₂O₅/kg gleby oraz mg K₂O/kg gleby).

Załącznik 5. Przykład umowy zbycia nadwyżki nawozu naturalnego.

Miejscowość, data DD-MM-RR.

Umowa zbycia

W dniu ..... między zbywającym (wpisać imię i nazwisko), zamieszkałym w (wpisać adres zamieszkania), legitymującym się dowodem osobistym ....., a nabywającym (wpisać imię i nazwisko) zamieszkałym (wpisać adres zamieszkania), legitymującym się dowodem osobistym..... , została zawarta następująca umowa

- 1) Zbywający zobowiązuje się dostarczać nabywającemu w okresie od..... do..... nawóz naturalny (obornik, gnojówka, gnojowica*) w ilości .... dt (m³).
- 2) Nabywający zobowiązuje się przyjmować nawóz naturalny po wcześniejszym ustaleniu ze zbywającym terminu dostawy.
- 3) Umowa niniejsza może być rozwiązana w drodze porozumienia stron, a wszelkie spory będą rozstrzygane polubownie.
- 4) Umowę spisano w dwóch egzemplarzach, po jednym dla każdej strony.

Podpisy .....

*niepotrzebne skreślić

Załącznik 6. Przykładowy wzór ewidencji stosowania środków biobójczych.

Data zastosowanego preparatu biobójczego	Miejsce zastosowania środka biobójczego	Rodzaj środka (nazwa)	Zastosowana dawka	Nazwisko osoby stosującej (dot. osób/firm zatrudnionych)

Załącznik 7. Przykładowy wzór ewidencji dotyczącej przyjmowania (zakup) pasz do gospodarstwa.

Data zakupu paszy	Dostawca	Nazwa paszy /materiału paszowego	Zakupiona ilość	Przeznaczenie (rodzaj zwierząt)

Załącznik 8. Przykładowy wzór ewidencji dotyczącej wydawania (sprzedaży) pasz z gospodarstwa.

Data wydania paszy	Odbiorca	Nazwa paszy /materiału paszowego	Wydana ilość	Uwagi

Załącznik 9. Przykładowy wzór dokumentacji dotyczącej stosowania nasion genetycznie modyfikowanych.

Data zakupu	Gatunek rośliny	Dostawca	Ilość	Uwagi/ przeznaczenie

Załącznik 10. Ewidencja zakupu produktów roślinnych i zwierzęcych*.

Lp.	Nazwa i adres sprzedawcy	Nazwa produktu	Producent	Ilość	Data zakupu	Uwagi

* jeśli brak innych dowodów (np. faktur, rachunków, dowodów dostaw)

Załącznik 11. Ewidencja sprzedaży produktów z gospodarstwa*.

Lp.	Nazwa i adres odbiorcy	Nazwa produktu	Ilość	Data sprzedaży

* jeśli brak innych dowodów (np. faktur, rachunków, dowodów dostaw)

Adresy Oddziałów Regionalnych ARiMR

Dolnośląski

52-438 Wrocław, ul. Giełdowa 8
tel.: (0-71) 369 74 00;
fax: (0-71) 364 37 02
e-mail: dolnoslaski@doplaty.gov.pl

Kujawsko-Pomorski

87-100 Toruń, ul. Dąbrowskiego 4
tel.: (0-56) 619 83 04;
fax: (0-56) 652 12 99
e-mail: kujawsko-pomorski@doplaty.gov.pl

Lubelski

21-003 Ciecierzyn, Elizówka k/Lublina 65 A i B
tel.: (0-81) 756 88 20;
fax: (0-81) 756 39 42
e-mail: lubelski@arimr.gov.pl

Lubuski

65-120 Zielona Góra, Al. Zjednoczenia 104
tel.: (0-68) 329 27 99;
fax: (0-68) 451 94 49
e-mail: lubuski@arimr.gov.pl

Łódzki

92-202 Łódź, Al. J. Piłsudskiego 84
tel.: (0-42) 675 67 00;
fax: (0-42) 674 60 92
e-mail: lodzki@arimr.gov.pl

Małopolski

31-503 Kraków, ul. Lubicz 25
tel.: (0-12) 629 80 10;
fax: (0-12) 421 13 11
e-mail: malopolski@arimr.gov.pl

Mazowiecki

00-175 Warszawa, Al. Jana Pawła II 70
tel.: (0-22) 536 57 06;
fax: (0-22) 860 29 85
e-mail: mazowiecki@doplaty.gov.pl

Opolski

45-836 Opole, ul. Wrocławska 170 G
tel.: (0-77) 401 84 00;
fax: (0-77) 457 45 23
e-mail: opolski@arimr.gov.pl

Podkarpacki

35-310 Rzeszów, Al. Tadeusza Rejtana 36
tel.: (0-17) 875 60 00;
fax: (0-17) 864 25 50
e-mail: podkarpacki@doplaty.gov.pl

Podlaski

18-400 Łomża, ul. Nowa 2
tel.: (0-86) 215 63 11;
fax: (0-86) 216 45 13
e-mail: podlaski@arimr.gov.pl

Pomorski

81-332 Gdynia, ul. Kotłątaja 1
tel.: (0-58) 668 60 00/01;
fax: (0-58) 669 68 44
e-mail: pomorski@arimr.gov.pl

Śląski

42-200 Częstochowa, ul. J. Sobieskiego 7
tel.: (0-34) 378 28 00/01;
fax: (0-34) 324 94 28
e-mail: slaski@arimr.gov.pl

Świętokrzyski

25-414 Kielce, ul. Warszawska 430
tel.: (0-41) 349 09 00;
fax: (0-41) 332 84 02
e-mail: swietokrzyski@doplaty.gov.pl

Warmińsko-Mazurski

10-038 Olsztyn, ul. Św. Wojciecha 2
tel.: (0-89) 521 09 20;
fax: (0-89) 522 98 25
e-mail: warmińsko-mazurski@arimr.gov.pl

Wielkopolski

60-479 Poznań, ul. Strzeszyńska 36
tel.: (0-61) 845 56 00;
fax: (0-61) 840 06 93
e-mail: wielkopolski@arimr.gov.pl

Zachodniopomorski

71-245 Szczecin, ul. Szafera 10
tel.: (0-91) 469 84 00;
fax: (0-91) 439 47 63
zachodniopomorski@arimr.gov.pl

ISBN 978-83-87381-32-5